

PAPER DETAILS

TITLE: Rusya Federasyonu Anayasasi'nda 2020 Yilinda "Federal Devlet" Basligi Altinda Yapilan Degisiklerden Hareketle Federal Yapinin Incelenmesi

AUTHORS: Ömer GEDIK,Aigerim SERDALIYEVA

PAGES: 783-818

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2671876>

Rusya Federasyonu Anayasası'nda 2020 Yılında "Federal Devlet" Başlığı Altında Yapılan Değişikliklerden Hareketle Federal Yapının İncelenmesi^(*)

*Analysis of the Federal Structure on the Bases of the
Amendments Under the Title of "Federal State" in the
Constitution of the Russian Federation in 2020*

Dr. Öğr. Üyesi Ömer GEDİK^(**)
Aigerim SERDALİYEVA^(***)

Öz

Çalışmamızda dikey kuvvetler ayrılığı çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi, Anayasa'da 2020 yılında "Federal Devlet" başlığı altında yapılan değişiklikler ve eklemelerden hareketle incelenmiştir. Anayasa'nın 65. maddesiyle 79. maddesi arasındaki maddelerde "Federal Yapı" düzenlenmiştir. Bu 15 maddenin 10'unda değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıca bu başlık altında üç yeni madde eklenmiştir (67.1, 75.1 ve 79.1). Değişikliklerin bir kısmı federal unsurların yapısına ilişkindir. Bir kısmı da federal devlet ile federe unsurlar arasındaki yetki paylaşımına yöneliktir. Değişiklikler içerisinde en dikkat çekici hükümler sosyal devletin genişletilmesine ilişkin olanlardır. Bu değişikliklerle Rus vatandaşlarının sosyal haklarını korumak ve ülke genelinde eşit fırsatlar sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmada Anayasa Mahkemesi'nin ilgili hükümleri yorumlarken sağlayacağı katkıya dikkat çekmek gerekir. Ayrıca, kamu görevlilerinin uygunluk şartlarına ilişkin birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Son değişiklikler Rusya Federasyonu'nun uluslararası hukuka açılımını daraltan değişikliklerdir. Bu değişikliklerle anayasanın uluslararası hukuk sistemine karşı bir kalkan olarak kullanmaya elverişli hale getirildiği ileri sürülebilir.

(*) Araştırma Makalesi / Makale Geliş Tarihi: 02.10.2022 - Makale Kabul Tarihi: 25.11.2022
DOI: 10.56701/shd.1180359

(**) Anayasa Mahkemesi Raportörü, Ankara - Türkiye
E-posta: omergedikk@gmail.com
Orcid No: 0000-0002-8296-6639

(***) Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Doktora Öğrencisi, Erzincan - Türkiye
E-posta: aserdaliyeva@gmail.com
Orcid No: 0000-0003-3824-6025

Anahtar Kelimeler

Rusya Federasyonu, Federal Yapı, 2020 Anayasa Değişikliği, Rusya Federasyonu'nu Oluşturan Federe Unsurlar, Asimetrik Federal Yapı.

Abstract

In our study, within the framework of the vertical separation of powers, the state form of the Russian Federation has been examined based on the changes and additions made in the constitution under the title “*Federal State*” in 2020. “*Federal Structure*” was regulated in articles between articles 65 and 79 of the Constitution. Changes and additions have been made in 10 of these 15 items. In addition, three new articles have been added under this heading (67.1, 75.1 and 79.1). Some of the changes concern the structure of federal elements. Some of them are directed towards the sharing of power between the federal state and federal elements. The most striking provisions among the changes are those regarding the expansion of the social state. These changes aim to protect the social rights of Russian citizens and to provide equal opportunities throughout the country. In achieving this goal, attention should be paid to the contribution of the Constitutional Court while interpreting the relevant provisions. In addition, some restrictions have been imposed on the eligibility requirements of public officials. Recent changes are alterations that restrict the Russian Federation's declination to international law. It can be argued that with these changes, the constitution has been made suitable for use as a shield against the international legal system.

Keywords

Russian Federation, Federal Structure, 2020 Constitutional Amendment, Federal Elements Forming the Russian Federation, Asymmetrical Federal Structure.

GİRİŞ

1991 yılının son günlerinde Sovyetler Birliği Devlet Başkanı Gorbaçov'un istifa etmesiyle birlikte Sovyetler Birliği'ni oluşturan cumhuriyetler bağımsızlıklarını kazanarak Sovyet Birliği dağılmış ve uygulanan sosyalist rejim sona ermişti. Sovyetler Birliği'nin devamı olan Rusya Federasyonunun sosyalist anayasacılıktan liberal anayasacılığa geçişi kurucu iktidarın iradesiyle gerçekleşmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte ortaya çıkan liberal demokratik ortamda idari sistem şartların zorlamasıyla fiilen federal sisteme dönüşmüştür. Zira geniş topraklar ve çok milletli yapı bu hususu kaçınılmaz kılıyordu¹. Fiili durum yeni anayasanın yapılmasıyla hukuki bir hal aldı.

¹ Osman Ağır, “Rus Tipi Federalizm”, *Türkiye Sosyal Araştırmaları*, 19/1 (Şubat, 2015), 28. Oysa Fedosov, tarihsel geçmişin, geniş coğrafyanın ve çok milletli yapının etkisiyle Rusya Federasyonu'nun doğal bir federatif yapının sonucu kurulduğu yönündeki fikirlere katılmamaktadır. Yazar'a göre, geniş topraklara sahip merkezîyetçi imparatorlukların hayatta kalmasının Çin gibi birçok tarihsel örneği vardır. Yazar ayrıca Rus olmayan halkların sayısının Almanya ve Fransa'daki Alman ve Fransız olmayanların sayısı ile yakın olduğu kanaatini taşımaktadır. Bu nedenle, Rusya'nın doğası, devlet biçimi olarak federalizmin seçimini zorunlu olarak önceden belirleyen herhangi bir özelliğe sahip değildir. Federalizm sadece bilinçli bir tercihin ürünüdür bkz. Pyotr Fedosov, “Theoretical Aspects of Federation in Russia”, *Federalism in Russia*, ed. Rafael Khakimov, (Kazan: Master Line, 2001), 12. Fedosov'un bu görüşüne katılmadığımızı bildirmek gerekir. Zira imparatorluklar sonrası en önemli alternatif fe-

1993 yılında yapılan yeni anayasa Sovyet döneminden hukuki anlamda kopuşun nihai sonucudur. Öte yandan bu anayasa, ortak bir çalışmanın ürünü olmadığı gibi kapsamlı bir uzlaşmadan da kaynaklanmamaktadır². Rus anayasacılığının temellerinin çatışma ve zorlamayla oluşturulduğu ve Anayasa'nın büyük ölçüde zayıf ve oldukça bölünmüş bir topluma dayatıldığı ileri sürülebilir. Bütün bunlar Anayasa'nın istikrarlı ve uzun ömürlü olmasını engellemiştir³. Bu bağlamda 1993 Rusya Federasyonu Anayasasında sürekli değişiklikler yapılmıştır.

İlk anayasa değişikliği 1996 yılında Federe unsurların isimlerinin değiştirilmesine yöneliktir⁴. 2001-2003 yılları arasında aynı şekilde federal devleti oluşturan federe birimlerin isimlerinin değiştirilmesinden dolayı Anayasa'nın 65. maddesinde değişiklik yapılmıştır⁵. 2004'ten 2007'ye kadar, Rusya Federasyonu'nu oluşturan federe birimlerin birleşmesi nedeniyle anayasanın 65. maddesinde beş kez değişiklik yapılmıştır⁶. 2014 yılında Anayasa'da yargı alanında köklü değişiklikler yapılmış ve cumhurbaşkanına mahkeme üyelerini atama konusunda daha geniş yetkiler verilmiştir⁷. Aynı yılda yine anayasanın 65. maddesine ekleme

deralizmdir. Bkz. Oktay Uygun, *Federal Devlet* (İstanbul: On İki Levha, 2007), 3/33. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin 1980'lerden itibaren önemli bir şekilde siyasi dönüşüm geçirmesinde ve 1990'dan itibaren liberal rejime geçiş yapmasında çözümlenmemiş "*milliyetler meselesi*" olduğu dikkat çekmektedir. Farklı etnik, kültürel ve dini yapıya sahip Rusya'da, coğrafi, milli, hukuki ve siyasi bir merkezîyetçi birlik sağlamak oldukça zordur. Bu çerçevede üniter bir devlet yapılanması bazı etnik, kültürel ve dini yapıları, mesela Ortodoks Rusları merkeze çekerken, diğer unsurları uzaklaştırabilir. Benzer yönde bkz. Ağır, "Rus Tipi Federalizm", 42; Anar Somuncuoğlu, "Rusya Federasyonu'nda Merkez Çevre İlişkilerinin Ekonomik Boyutu", *Avrasya Dosyası* 6 (2001), 43-44; Bekir Demir, "Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi", *Bilgi Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (2003), 41-43.

² Rusya Federasyonu Anayasa'sı 12 Aralık 1993 tarihinde halkoyuna sunulmuştur. Referanduma katılım oldukça düşük olmuştur. Toplam seçmen sayısının %54,8 katılım sağlamıştır. Katılanların %58,4'ü anayasanın kabulü yönünde oy kullanmıştır. Katılımın bu denli düşük olmasının sebebi olarak, o dönemde Rusya'da yaşanan siyasi kargaşa ileri sürülebilir. Bkz. Ağır, "Rus Tipi Federalizm", 37.

³ Cameron Ross, *Federalism and Democratisation in Russia* (Manchester: Manchester University Press, 2002), 29; Venyamin Çirkin, "Reforma Rossiyskoy Konstitutsii: Etapı i Problemi", *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, 5 (2000), 42.

⁴ 1996 yılında Cumhurbaşkanı Boris Yeltsin'in girişimiyle İnguş Cumhuriyeti ve Kuzey Osetya, İnguşet-ya Cumhuriyeti ve Kuzey Osetya ise Alania Cumhuriyeti olarak yeniden adlandırılmıştı.

⁵ 2001 yılında Çuvaşistan Cumhuriyeti'nin adı Çuvaşskaya Cumhuriyeti-Çuvaşya olarak 2003'te ise Khanty-Mansiysk Özerk Okrug- Khanty-Mansiysk Özerk Okrug - "*Yugra*", Kalmıkya Cumhuriyeti Halmık Tangç - Kalmıkya Cumhuriyeti olarak değiştirildi. Janna Ovsepyan, "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorie Tendensii", *Rossiyskoe Pravo Obrazovaniye Praktika, Nauka*, 2 (2014), 80-81.

⁶ Ovsepyan, "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorie Tendensii", 80; Valentina Komarova, "Konstitutionnaya Reforma 2020 Goda v Rossii. (Nekotorie Aspekti)" *Aktualnie Problemi Rossiiskogo Prava*, 117/8 (2020), 28.

⁷ Ovsepyan, "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorie Tendensii", 82; Zakon RF o Popravke k Konstitutsii RF (FKZ), O Verhovnom Sude Rossiiskoi Federatsii i Prokurature Rossiiskoi Federatsii, (5 Fevralya 2014), No 2, md. 128.

yapılmıştır. Buna göre Kırım Cumhuriyeti'ne ve Sivastopol federal şehrine anayasal statü verilmiştir⁸.

Görüldüğü gibi 1993 Anayasasında çeşitli dönemlerde önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişikliklerden en köklü olanlarından biri 2020 yılında gerçekleştirilenidir⁹. Bu son değişiklikler birçok alana yayılmakla birlikte devlet başkanının görev süresine ilişkin düzenlemeyle çokça konuşulmaktadır. Tartışmanın devlet başkanının görev süresine yoğunlaşması, referandum yapılmasının tek nedeninin cumhurbaşkanlığı döneminin yeniden düzenlenmesi olduğu izlenimi verebilir¹⁰. Oysa Anayasada birçok alanda olduğu gibi devletin federal yapısına ilişkin de önemli değişiklikler de yapılmıştır. Bu değişiklikler şu şekilde gösterilebilir:

Anayasadaki Bölüm Numarası	Bölümün Başlığı	Değiştirilen ve Ekleme Yapılan Madde Sayısı
3	Federal Yapı	13 (10 madde değişiklik ve ekleme + 67.1, 75.1, 79.1)
4	Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı	6 (5 maddede değişiklik ve ekleme + 92.1)
5	Federal Meclis	11 (10 maddede değişiklik ve ekleme + 103.1)
6	Rusya Federasyonu Hükümeti	7
7	Yargı Kuvveti	6
8	Yerel Yönetim	3
		Toplam: 46

⁸ Ovsepyan, "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorie Tendensii", 83; Osman Ağır, *Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme* (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014) 221; Federalniy Konstitutsionniy Zakon RF, (FKZ), O Prinyatii v Rossiiskuyu Federatsiyu Respubliki Kırım i Obrazovaniy v Sostave Rossiiskoi Federatsii Novih Subektov - Respubliki Kırım i Goroda Federalnogo Znaçeniya Sevostopolya, (21 Mart 2014), No 6, md. 2.

⁹ Rusya Federasyonu'nda 2020 yılında gerçekleştirilen anayasa değişiklikleri anayasal çoğunlukçuluk (constitutional majoritarianism) tekniğiyle gerçekleştirildiği ileri sürülebilir. Kurucu iktidarın değişiklikleri kaleme alma ve onaylama süreci, bu suiistimal edici, halkoylamasına dayalı sürecin açık bir örneğidir. Birincisi, anayasa değişikliği için Rus halkından veya kamuoyundan hiçbir zaman aşağıdan yukarıya bir baskı olmadı. Bunun yerine, resmi anayasa değişikliği, Devlet Başkanı Putin tarafından 15 Ocak'ta Federal Meclis'te yaptığı konuşmada beklenmedik bir şekilde tanıtıldı. İkincisi, anayasa değişikliklerinin taslağının hazırlanmasına halkın katılımı eksik kalmıştır. Bunun yerine değişiklikler, Rusya federal yasama meclisinin (*Duma*) alt meclisi tarafından, atanan bir "*Çalışma Grubu*" ile istişare halinde kaleme alınmıştır. Bkz William Partlett, "Russia's 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective", *Melbourne Legal Studies Research Paper Series*, 887 (Ocak, 2010), 339-340; Grzegorz Kuczyński, "Putin's Constitution", *Warsaw Institute Special Report*, (Haziran, 2020), 4-5.

¹⁰ Ilya Rogachev, "Constitutional Vote 2020: Evolution of Russian Statehood", *The Mercury*, (7 Temmuz 2020).

Anayasa'nın 3. bölümünde 65. maddeyle 79. madde arasındaki maddelerde "Federal Yapı" düzenlenmiştir. Tablo da gösterildiği üzere 2020 yılında federal yapılanmaya yönelik 15 maddenin 10'unda değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıca 67.1, 75.1 ve 79.1 numaralı yeni maddeler de oluşturulmuştur. Genel olarak bu değişiklikler ve eklemelerin merkezin güçlendirilmesi ve uluslararası alanın daraltılarak ulusal alanın genişletilmesi şeklinde olduğu görülmektedir.

Bilindiği üzere anayasalar tarafından devletin içindeki belli görev ile yetkilerin paylaşım mekanizması devletten devlete çeşitlilik göstermektedir. Bu görev ve yetkilerin başkent teşkilatı içerisinde yatay bir biçimde çeşitlilik göstermesi hükümet biçimlerini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle yasama, yürütme ve yargı organları arasında yetki ve görev paylaşımının değişikliğine göre ilgili devletin hükümet biçimi başkanlık, yarı-başkanlık veya parlamenter sistem olarak belirlenmektedir. Bunun yanı sıra belli bir ülkede yetki ve görev paylaşımının merkezi devlet ve devleti oluşturan dil, din, etnik yapı gibi ortak sosyo - kültürel özellikleri taşıyan veya tarihsel ya da coğrafi nedenlerle oluşturulmuş toplulukların veya özerk devletlerin, bölgelerin, idari mahallelerin arasında dikey bir biçimde düzenlenmesi de mümkündür. Bu mekanizma dikey kuvvetler ayrılığı (*the vertical separation of powers*) kavramı olarak belirlenmiştir. Bu kavrama göre devlet üniter, bölgesel, federal veya konfederal şeklinde çeşitlilik göstermektedir¹¹. Dolayısıyla federal devlet, yetkilerin dikey bir biçimde ortaklaşa paylaşıldığı, birçok başkaca devlet yapılarından oluşan devletler birliğidir. Federalizm, yerel devletlerin bir ülkeden ötekine çok farklı özellikler gösterdiği devlet çeşididir. Bu çerçevede federal devlet sayısı kadar federalizm olduğu ileri sürülebilir. Bu devletler içerisinde de en karmaşık yapıda olanların başında Rusya Federasyonu gelmektedir¹². Rus Federalizminin çok kapsamlı ve asimetrik yapısı onu merak uyandırır hale getirmektedir. Karmaşık ve kapsamlı yapı, beraberinde birçok hukuki ve politik sorunu ortaya çıkarmıştır. Ancak bu soruların bazılarının politik duyarlılığı o kadar yüksektir ki, onları teorik bir bağlamda gündeme alma girişimleri bile, Rusya Federasyonu'nda çoğu kez bir tabu olarak karşılanmakta ve kimi zaman katı ideolojik eleştirilere tabi tutulmaktadır¹³.

¹¹ İbrahim Ö. Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (Ankara: Legal Yayınları, 2015), 202; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku* (Ankara: Orion Yayınevi, 2005), 79; Geoffrey Brennan ve Alan Hamlin "A Revisionist View of the Separation of Powers", *The Rule of Law and the Separation of Powers*, ed. Richard Bellamy (London: Routledge, 2016) 346; Richard Albert "The Separation of Higher Powers" *SMU Law Review* 65/1 (Temmuz, 2012), 3-6; Victoria Nourse "The Vertical Separation of Powers" *Duke Law Journal* 49 (1999), 749; Jessica Bulman-Pozen "Federalism as a Safeguard of the Separation of Powers" *Columbia Law Review*, 112/3 (Nisan, 2012), 459.

¹² Erdoğan Teziç *Anayasa Hukuku* (İstanbul: Beta, 2014), 149.

¹³ Fedosov, "Theoretical Aspects of Federation in Russia", 12.

Çalışmada dikey kuvvetler ayrılığı tanımına göre günümüzde Rusya Federasyonu ve Federasyonu oluşturan federe devletler ve özerk topluluklar ile arasında oluşan görev ve yetki paylaşımı, 2020 Anayasa değişikliği çerçevesinde incelenmeye çalışılacaktır. Çalışmada Rusya Federasyonu'nun yürürlükte olan 1993 Anayasası esas alınmıştır¹⁴.

Çalışma büyük oranda Rusya Federasyonu Anayasası'nda Federal Devlete ilişkin 2020 yılında yapılan değişikliklerin tanıtılmasına yöneldiği için iki hususa dikkat edildi. Birincisi 65. maddeden 80. maddeye kadar yer alan 18 maddenin sırası değiştirilmemeye ve bütünlüğün bozulmaması için değişiklik olsun olmasın tüm maddelere yer verilmeye çalışıldı. Kimi maddelerde anlam kayması olmaması için Anayasanın farklı yerlerinde yer alan maddelere de göndermeler yapıldı. İkincisi, özellikle değiştirilen ve yeni eklenen maddeler bire bir alıntılanmaya çalışıldı. Kısa maddeler metnin içine aynen alınırken, uzun maddeler dipnota kondu. Neticede sınırlandırma "*Federal Devlet*" başlığı altındaki maddeler çerçevesinde yapıldığı için, Anayasa'nın sistematüğinden kaynaklı olarak konu itibarıyla birbiriyle doğrudan alakalı olmayan hususlara da değinilmiş oldu.

I. GENEL OLARAK RUSYA FEDERASYONU

Rusya Federasyonu 17.075.400 km² yüzölçümü ve 146. 748. 590 nüfusa sahip¹⁵, dünyanın coğrafi olarak en geniş ülkesi ve nüfus olarak da en kalabalık devletlerinden biridir¹⁶. Federasyonun sınırları, Kuzey Buz Denizinden güneyde Orta Asya arasında bulunmaktadır. Batıda Avrupa'nın Estonya ve Norveç gibi ülkelerinden Doğuda Japon Denzine kadar uzanmaktadır¹⁷. Rusya Federasyonu hâkimiyetinde bulunan bu geniş toprakları Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden devralmıştır. Devlet düzenin temelden sarsılması ve ekonomik düzenin bozulması sonucunda 1991 yılında SSCB Devlet başkanı Gorbaçov'un is-

¹⁴ 1993 Anayasası'nın ilgili kısımlarının Türkçeye çevrilmesinde, Alesker Aleskerli'nin internet ortamında yer alan çevirisinden yararlanılmıştır. Bkz Alesker Aleskerli "Rusya Federasyonu Anayasası", *Türk Anayasa Hukuku Sitesi*, (Erişim 24 Eylül 2022).

¹⁵ Bu rakamlar makalenin yazım tarihi olan 2020 yılına aittir.

¹⁶ Stranı, Goroda, Statistika Naseleniya (Statdata), *Naselenie Rossii: Çislennost, Dinamika, Statistika*. (01 Ocak 2018).

¹⁷ Rusya Avrasya'da bulunmaktadır. Kara Toprak Sınırları: Kuzeyde Finlandiya, Norveç. Kuzey Batı ve Batıda: Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, Beyaz Rusya, Ukrayna. Güneyde: Abhazya Cumhuriyeti, Gürcistan, Güney Osetya, Azerbaycan, Kazakistan, Çin, Moğolistan ve Kuzey Kore. Rusya'nın doğu sınırları ise deniz üzere Japonya ve ABD'dir. Bunun dışında Rusya Federasyonu Arktik Okyanusu, Bering Denizi, Ohotsk Denizi, Japon Denizi, Hazar ve Kara Denizlerine kıyısı bulunmaktadır. Bu konuda Sofiya Dmitrieva *Limologia (Uçebnoe Posobie)*, (Voronej: Voronej Devlet Üniversitesi, 2008), 30; İrfan Kaya Ülger "Rusya Azınlıkları", 38. *ICANAS Bildiri Özetli Kitabı*, ed. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses ve Banu Karababa Taşkın (Ankara: Presmat Matbaa Gazete Sanayi, 2007), 1/1399-1400.

tifası ile Sovyetler Birliği fiilen hâkimiyetini yitirmiş ve yerine Boris Yeltsin'in iktidarı ele alması ile Rusya Federasyonu kurulmuştur¹⁸.

2010 yılında yapılan nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'nda 180'den fazla etnik yapı mevcut olup bunlardan sırası ile Tatarlar, Ukraynalılar, Başkurtlar, Çuvaşlar, Çeçenler ve Ermenilerin nüfusu bir milyonun üzerinde iken diğer gruplar 400.000'in altındadır. Dolayısı ile ülke içerisinde 140'tan fazla dil konuşulmaktadır. En kalabalık olan Altay dil grubundaki Türk topluluklar ise Tatarlar, Başkurtlar, Çuvaşlar, Kazaklar, Yakutlar, Tuvalar, Karaçaylar, Balkarlar, Altaylar, Hakaslar, Şorlar, Dolganlar, Azeri Türkleri, Özbekler ve diğerleridir¹⁹. SSCB'nin dağılması ile birlikte 15 özerk cumhuriyet bağımsızlıklarını ilan etmişti²⁰. 1992 yılında kabul edilen sözleşme, federasyonu oluşturan çok sayıdaki "unsurların" kendi ve federal hükümet ile aralarındaki ilişkileri ve yetkilerini kullanma ve paylaşmalarını düzenlemektedir²¹.

SSCB'nin dağılmasının ardından, liberal anayasacılık benimsenerek 1993 Anayasası kaleme alınmıştır. Nitekim Anayasa'nın 13. maddesine göre Anayasa, ideolojik ve siyasi çoğulculuğu kabul eder ve çok partili sistemi tanır. Ayrıca herhangi bir ideolojinin devlet ideolojisi olarak kabul edilmesi veya zorunlu hale getirilmesi yasaklanmıştır.

Anayasa'nın 1. maddesine göre "*Rusya Federasyonu - Rusya hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik federatif hukuk devletidir*"²². Ayrıca Anayasa'nın 3. maddesinin 1. fıkrasında Rus Halkı'nın çok ulusluluğuna vurgu yapılmaktadır: "*Rusya Federasyonu'nda egemenliğin taşıyıcısı ve hakimiyetin tek kaynağı onun çok uluslu halkıdır*". Anayasa'da çok ulusluluğun kabulü üniter devletlerin özelliklerinden biri olan ulusun tekliğinin aşıldığını göstermektedir.

Anayasa'nın 4. maddesinde devletin egemenliğinin ülke topraklarının bütünü kapsadığı ifade edilmektedir²³. Ayrıca aynı madde gereğince, Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlar Rusya Federasyonu genelinde egemendir ve Rusya Federasyonu kendi ülkesinin bütünlüğünü ve dokunulmazlığını sağ-

¹⁸ Nicholas V. Riasanovsky ve Mark D. Steinberg *Rusya Tarihi*, çev. Figen Dereli (İstanbul: İnkılap Yayınları, 2014), 667; Osman Ağır ve Abdulkadir Baharççek "Rusya Federasyonu'nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6/1 (2015), 45.

¹⁹ Liaisan Şahin, "Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (2016), 15-16.

²⁰ İlker Gökhan Şen, *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi* (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003), 88.

²¹ 1993 Rusya Federasyonu Anayasası (Moskova: İNFRA - M, 2016); Viktor Nikulin *Konstitusionnoe Pravo Rossiiskoy Federatsii* (Tambov, Tambov Devlet Teknik Üniversitesi, 2012), 8.

²² Anayasa'nın 1. maddesinin 2. fıkrasına göre "*Rusya Federasyonu*" ve "*Rusya*" isimleri eşanlama gelmektedir.

²³ "*Rusya Federasyonu'nun egemenliği onun tüm ülkesini kapsar*".

lar²⁴. Görüldüğü gibi Rusya devleti bir federasyon olmasına rağmen toprağın ve egemenliğin bölünmez bütünlüğüne vurgu yapılmaktadır.

Rusya Federasyonu'nda federal yapının birimleri, 5. maddenin ilk fıkrasında sayılmıştır. Bunlar: cumhuriyetler (*republics / республики*), kraylar (*krays / края*), oblastlar (*oblasts / области*), özerk okruglar (*autonomous okrugs / автономные округа*), özerk oblastlar (*autonomous oblast / автономные области*) ve federal şehirlerdir (*cities of federal significance / города федерального значения*).

Anayasa'nın 5. maddesinde Rusya Federasyonu'nun federatif düzeni, 5 temel esasa dayanmaktadır. Bunlar: devletin bütünlüğü, devlet otoritesinin birliği, Rusya Federasyonu devlet organları ve Rusya Federasyonu unsurlarının devlet organları arasında yetki alanlarının ve iktidarların ayrılması, Rusya Federasyonu'nda halkların hak eşitliği ve kendi kaderini tayin hakkı²⁵ olarak düzenlenmiştir.

II. RUSYA FEDERASYONU'NU OLUŞTURAN FEDERE UNSURLAR

Rusya Federasyonu bir çok farklı etnik gruptan oluşan insanların bir arada yaşadığı, Rus İmparatorluğu ve SSCB döneminden miras kalan bir devlettir. Dolayısıyla, din, dil, kültür ve geleneklerin çeşitliği bakımından oldukça zengindir. Rusya Federasyonu bölgelerden ve diğer alt unsurlardan oluşan karmaşık bir yapıya sahiptir. ABD ve Almanya gibi ülkelerde tek tip idari birimlerden oluşan simetrik federal yapının aksine, Rusya Federasyonu'nda daha karmaşık olan asimetrik federal yapı tercih edilmiştir²⁶. Asimetrik federal yapılarda, anayasayla federe unsurlar arasında paylaşılan yetkilerde çeşitlilikler öngörülür. Bu tip asimetrik yetki paylaşımında, bazı federe unsurların, diğerlerine oranla daha fazla yetkiye sahip olduğu görülmektedir²⁷.

1993 yılından 2006 yılına kadar Rusya Federasyonu 89 unsurdan²⁸ oluşmaktaydı²⁹. Çeşitli değişikliklerle birlikte bugün Rusya Federasyonu 85 unsurdan oluşmaktadır. Anayasa'nın 65. maddesine göre bunların 22'si özerk cumhuriyet³⁰,

²⁴ Dmitriy Yu. Tumanov ve Rinat R. Sakhapov, "Subjects of the State Within the Russian Federation: Constitutional and Legal Framework", *International Journal of Environmental & Science Education* 11/17 (2016), 10265-10266.

²⁵ Uygun, *Federal Devlet*, 195. Bu maddede düzenlenen kendi kaderini tayin hakkının Sovyetler Birliği döneminde Anayasa'da yer alan serbestçe ayrılma hakkıyla karşılaştırılınca daha muğlak olduğunu düşünmektedir. Yazar'a göre Anayasa'nın diğer maddeleri ve uygulamada yaşanan tecrübeler (Çeçenistan olayı) bu hükmün hukuki bir değere sahip olmadığını göstermektedir.

²⁶ Ağır, "Rus Tipi Federalizm", 43.

²⁷ Demet Çelik Ulusoy, "Federal Toplumu Anlamak: Federal Sistemlerin Sosyolojik Yaklaşımı", *AÜHFD* 64/3 (2015), 595.

²⁸ Uygun, *Federal Devlet*, 111; Emin Atasoy "Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi", *Turkish Studies* 3/7 (2008), 83-84.

²⁹ Ovsepyan, "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorie Tendensii", 81.

³⁰ Adıgey Cumhuriyeti (Adıgeya), Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Buryatiya Cumhuriyeti, Dağıstan Cumhuriyeti, İnguşetiya Cumhuriyeti, Kabardin-Balkar Cumhuriyeti, Kalmıkya Cumhuriyeti,

46'sı oblast³¹, 9'u kray³², 3'ü federal şehir³³, 1'i özerk oblast³⁴, 4'ü özerk okrug-dan³⁵ meydana gelmektedir³⁶. Farklı kategorideki bu yapıların her biri federe unsurları oluşturmaktadır. Rusya Federasyonu bünyesi içinde bu birimlerin her biri eşit haklara sahiptirler. Cumhuriyetlerin kendilerine ait anayasaları ve yasama organları bulunmaktadır. Kraylar, oblastlar, federal şehirler, özerk oblast ve özerk okruglar kendi tüzüklerine ve yasama organlarına sahiptirler. Görüldüğü gibi federal yapı altı farklı tipte dikey federe birime bölünmüştür. Rusya Federasyonu etnik ve bölgesel federalizmin her ikisinin birleştiği bir yapıya sahiptir³⁷.

Anayasanın son maddesini oluşturan 137. maddesine göre, 65. maddede yapılacak değişiklikler, Rusya Federasyonu'na yeni federe unsurların kabulü ve Rusya Federasyonu yapısında yeni federe unsurların oluşturulması ve Rusya Federasyonu federe unsurlarının anayasal hukuki statüsünün değiştirilmesi federal anayasal kanun gereğince yapılır. Federal unsurlardan birinin adında değişiklik yapılması halinde Rusya Federasyonu federe unsurunun yeni ismi Rusya Federasyonu Anayasasının 65. maddesine ilave edilir. Dolayısıyla her federe unsur kendi ismini değiştirme hakkına sahiptir, yapılan değişiklik Federal Devlet anayasasında da yer alması gerekmektedir. Örnek olarak 1996 yılında cumhurbaşkanının kararıyla Federal Devlet Anayasasının 65. maddesinde şu şekilde değişiklikler yer al-

ti, Karaçay-Çerkez Cumhuriyeti, Karel Cumhuriyeti, Komi Cumhuriyeti, Kırım Cumhuriyeti, Mariy El Cumhuriyeti, Mordovya Cumhuriyeti, Saha (Yakutya) Cumhuriyeti, Kuzey Osetya Cumhuriyeti (Alanya), Tataristan Cumhuriyeti (Tataristan), Tıva Cumhuriyeti, Udmurtya Cumhuriyeti, Hakasya Cumhuriyeti, Çeçen Cumhuriyeti, Çuvaş Cumhuriyeti (Çavaşya Cumhuriyeti)), 9'u Kray (Altay Krayı, Zabaykal Krayı, Kamçatka Krayı, Krasnodar Krayı, Krasnoyarsk Krayı, Permsk Krayı, Primorsk Krayı, Stavrapol Krayı, Habarovsk Krayı).

³¹ Amur Oblastı, Arhangelsk Oblastı, Astrahan Oblastı, Belgorod Oblastı, Bryansk Oblastı, Vladimir Oblastı, Volgograd Oblastı, Vologod Oblastı, Voronej Oblastı, İvanov Oblastı, İrkutsk Oblastı, Kaliningrad Oblastı, Kaluga Oblastı, Kemerovo Oblastı, Kirov Oblastı, Kostroma Oblastı, Kurgan Oblastı, Kursk Oblastı, Leningrad Oblastı, Lipetsk Oblastı, Magadan Oblastı, Moskova Oblastı, Murmansk Oblastı, Nijegorod Oblastı, Novgorod Oblastı, Novosibirsk Oblastı, Omsk Oblastı, Orenburg Oblastı, Orlov Oblastı, Penza Oblastı, Pskov Oblastı, Rostov Oblastı, Ryazan Oblastı, Samara Oblastı, Saratov Oblastı, Sahalin Oblastı, Sverdlov Oblastı, Smolensk Oblastı, Tambov Oblastı, Tver Oblastı, Tomsk Oblastı, Tula Oblastı, Tümen Oblastı, Ulyanovsk Oblastı, Çelyabinsk Oblastı, Yaroslavl Oblastı.

³² Altay Krayı, Zabaykal Krayı, Kamçatka Krayı, Krasnodar Krayı, Krasnoyarsk Krayı, Permsk Krayı, Primorsk Krayı, Stavrapol Krayı, Habarovsk Krayı.

³³ Moskva Federal Şehri, Sankt-Petersburg Federal Şehri, Sevastopol Federal Şehri.

³⁴ Yahudi Özerk Oblastı.

³⁵ Nen Özerk Okruğu, Hantı-Mansiysk Özerk Okruğu - Yugra, Çukot Özerk Okruğu, Yamalo-Nen Özerk Okruğu.

³⁶ Ali Yiğit, "Rusya Federasyonun'da Türk Topluluklarının Ana Dillerini Kullanma Oranlarındaki Bölgesel Farklılıklar", *New World Sciences Academy* 7/2 (2012), 16-18; Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Türk-Rus İş Konseyi Rusya Federasyonu Ülke Bülteni" (25 Ekim 2016), 4; Mikado Eğitim ve Danışmanlık, *Hedef Ülkeler Raporu Rusya Raporu*, Birleşmiş Markalar Derneği, (Nisan, 2012), 6.

³⁷ Ağır, "Rus Tipi Federalizm", 38.

mıştır: İnguşetiya Cumhuriyeti (eski adı İnguşskaya Cumhuriyeti), Kuzey Osetya - Alanya Cumhuriyeti (eski adı Kuzey Osetya), Kalmık Cumhuriyeti (eski adı Kamık Halım Tangıç Cumhuriyeti). 2014 yılında Rusya Federasyonu'na Kırım Özerk Cumhuriyeti eklenmiştir. Bu durum anayasanın 65. maddesinde düzenlenmiştir. Kırım Özerk Cumhuriyetinin başkenti olarak da Sivastopol belirlenmiştir.

Yukarıda 65. maddede sayılan unsurların statüleri Federal Anayasa'nın 66. maddesinde belirlenmiştir. 1. fıkraya göre “*Cumhuriyet statüsü Rusya Federasyonu Anayasası ve cumhuriyetlerin anayasalarıyla belirlenir*”. Aynı şekilde Anayasa'nın 2. fıkrasında krayların, oblastların, federal şehirlerin, özerk oblastların, özerk okrugların statüsü, Rusya Federasyonu Anayasası ve Rusya Federasyonu'nun ilgili kurucu biriminin yasama organı tarafından kabul edilen kray, oblast, federal şehir, özerk oblast ve özerk okrugun tüzüğü ile belirleneceği ifade edilmektedir.

3. fıkraya göre özerk oblastların ve özerk okrugların yasama ve yürütme organlarının önerisi üzerine özerk oblastlar ve özerk okruglar hakkında federal kanun kabul edilebilir.

Krayların veya oblastların sınırları içinde bulunan özerk okrugların arasındaki ilişkiler federal kanun ve özerk okrugun devlet organları ile ilgili kray veya oblastların devlet organları arasında yapılan antlaşmalarla düzenlenebilir.

Federal Anayasanın 66. maddesinin 5. fıkrasına göre Rusya Federasyonu unsurlarının statüsü Rusya Federasyonu ile ilgili federe unsurun ortak kararıyla Federal Anayasal Kanuna uygun şekilde değiştirilebilir. Aynı şekilde Federal Anayasanın 67. maddesinin son fıkrasına göre unsurların arasındaki sınır değişikliği söz konusu ilgili bölgelerin rızası ve ortak kararı doğrultusunda yapılabilir.

Hem özerk cumhuriyetlerin anayasaları hem de özerk bölgelerin veya federal şehirlerin tüzükleri kendi topraklarındaki en üst yasal metin olarak kabul edilmektedir³⁸. Dolayısıyla Rusya Federasyonu 1993 Anayasası ve Federasyonu oluşturan unsurların kendi yasal metinleri bulunmakta olup, bunlar hiyerarşik bir yapıya sahiptir³⁹. Her unsurun Anayasal metni veya tüzükleri 1993 Rusya Federasyonu Anayasasına aykırı olmaması gerektiği şartıyla kabul edilmektedir⁴⁰. Dolayısıyla her unsurun kurucu metni Federal Devletin Anayasasına uygun olmak zorundadır.

67. maddenin 1. fıkrasına göre “*Rusya Federasyonu toprakları, kurucu unsurlarının toprakları, iç sular ve karasuları ile bunların üzerindeki hava sahasından oluşur*”. Görüldüğü gibi Rusya Federasyonu ülkesi iki bölümden oluşmak-

³⁸ 1993 Rusya Federasyonu Anayasası, md. 5.

³⁹ Elliot Bulmer, *Federalism* (Strömsborg: 2th, International IDEA Constitution-Building Primer, 2017), 22.

⁴⁰ 1993 Rusya Federasyonu Anayasası, md.15.

tadır. Birincisi Rusya Federasyonu'nun egemenliğinin coğrafi sınırını oluşturan kara, su, hava ve toprak altı sahasını içeren mekânsal boyuttur. Diğeri de bir öncekiyle iç içe geçmiş Rusya Federasyonu'nun kurucu unsurlarının topraklarını içerir.

2020 değişikliği ile bu fıkraya ekleme yapılmıştır. Buna göre: "*Rusya Federasyonu topraklarında federal kanunlara uygun olarak federal bölgeler (federal territories / федеральные территории) oluşturulabilir. Federal bölgelerde kamu otoritesinin örgütlenmesi, ilgili federal kanunla belirlenir*". Böylece Anayasa'nın 5. maddesinde yer almayan bir unsur şekli anayasaya koyulmuştur.

Wolfson'a göre, Anayasa'da federal toprak tahsis etme fikrinin farklı nedenleri bulunabilir. Birincisi başkent statüsünün ABD'deki Columbia Bölgesi'ne (*Washington, DC*) benzer bir biçimde dönüştürülmesi amacıyla yapılmış olabilir. İkinci olarak bu, uzak coğrafi bölgelerin doğrudan federal yönetim içine katılmasına yardımcı olabilir. Bu çerçevede Rusya'da hem bir başkent bölgesi hem de kuzey bölgeler⁴¹ veya Arktik⁴² için yeni bir idari-bölgesel oluşumun ortaya çıkması düşünülebilir. Yazara göre daha fazlası da mümkündür. Rusya yine, daha önce Kırım'da olduğu gibi "*tartışmalı bölgeleri*" ilhak ederse, bu yeni bölgenin mevcut herhangi bir birime dâhil olması imkânsız olacaktır. Bu açıdan federal toprak statüsü fonksiyonel olabilir. Yazar, benzer şekilde, Donetsk Havzası'nın (*Donbass*) ilhakı gerçekleşirse⁴³, geçici bir önlem olarak federal toprak statüsünü makul görmektedir⁴⁴.

Federasyon Konseyi'nin üyesi olan Andrei Klishas'ın (*Андрей Клишас*) açıklamaları Wolfson'u destekler niteliktedir. Klishas, Arktik ve benzer özelliklere sahip bölgelerin özel olarak korunması gereken alanlar olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bu bölgelerin özel bir düzenleme sistemine ihtiyacı vardır. Bunun nedeni, güvenlik, savunma ve çevre korumanın sağlanması (örneğin, Baykal Gölü, Kafkas Maden Suları) veya yatırım çekecek koşulların oluşturulması için artan gerekliliklerdir⁴⁵. 2020 yılında yapılan bu eklemenin, Rusya Federasyonu'nun

⁴¹ Norveç ve Rusya, Barents Denizi'nde kıta sahanlıkları arasındaki sınır konusunda uzun süredir görüş ayrılığı yaşamaktadır. Bkz Malcolm N. Shaw, *Uluslararası Hukuk*, ed. İbrahim Kaya Çev. İbrahim Kaya Yücel Acer. M. Turgut Demirtepe, G. Engin Şimşek (Ankara: TÜBA, 2018), 381.

⁴² Kuzey Kutbu (Arctic) Kuzey Amerika ve Rusya Federasyonu arasında yaşamın olmadığı geniş bir alan olarak önemli bir stratejik bölgedir. Büyük kısmı, altından denizaltıların işleyebileceği bir buz külesinden oluşmaktadır. Bu yönde bkz Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 380.

⁴³ Bu makale tamamlandığında henüz Rusya, Donetsk Havzası'na (*Donbass*) askeri müdahalede bulunmamıştı. Rusya'nın işgaliyle ortaya çıkan fiili durumdan 46. dipnotta bahsedilmiştir.

⁴⁴ Vladimir Volfson, "Konservativniy Komentarii k Popravkam v Konstitutsiyu. Çast Pervaya. Komentariyi k Popravkam v Statiyu 67", *Zakonru* (11 Nisan 2020).

⁴⁵ Sergey Konkov, "V Konstitusii Rossii Mojet Poyavitsya Ponyatie «Federalnaya Territoriya»", *İzvestiya İz* (6 Şubat 2020).

sonraki yıllarda girişeceği emperyalist tavırlara hukuki alt yapı hazırlığı olduğu ileri sürülebilir⁴⁶.

Anayasa'nın 67. maddesinin 2. fıkrasına göre, Rusya Federasyonu kıta sahanlığını ve münhasır ekonomik bölgeyi federal kanun ve uluslararası hukuk normları ile belirlenen şekilde kullanır. 2020 yılında 67. maddeye yukarıdaki fıkranın peşine gelecek yeni bir fıkra eklenmiştir. 67. maddenin 2.1. fıkrasına göre: *“Rusya Federasyonu, egemenliğinin ve toprak bütünlüğünün korunmasını sağlar. Rusya Federasyonu topraklarının bir kısmının ayrılmasını amaçlayan eylemlere (Rusya Federasyonu’nun komşu devletlerle olan devlet sınırının tahdidi /delimitasyon⁴⁷/ delimitation, tepiti/ demarkasyon⁴⁸/ demarcation ve yeniden belirlenmesi / redemarkasyon⁴⁹ / redemarcation hariç) ve bu yönde çağrılarda bulunulmasına izin vermez”*.

Bu maddeyle kurucu iktidarın, Rus topraklarının yabancı ülkelere verilmesi çağrılarının kabul edilemezliğini anayasal düzeyde güvence altına almak gayretinde olduğu ileri sürülebilir. Bilindiği gibi Rus İmparatorluğu ve SSCB’den miras kalan büyük topraklarıyla Rusya Federasyonu, birçok tartışmalı alanı bünyesinde barındırmaktadır. Japonya ile yaşanan Kuril Adaları üzerindeki anlaşmazlık, Kaliningrad bölgesinin tarihi aidiyeti üzerindeki tartışmalar, Estonya ile sınır değişikliği sorunları, Ukrayna ile geçmişten gelen Rostov bölgesi, Kuban şehri ve diğer sınır alanlarına ilişkin gerilimler, Kırım’ın mevcut statüsünün gelecekte güvence altına alınması amacı, Rusya topraklarının korunmasına ilişkin Anayasada yapılan eklemeyi siyasi açıdan anlamlandırmaktadır⁵⁰.

⁴⁶ Nitekim, 21 Şubat 2022 yılında Rusya Federasyonu bağımsızlıklarını ilan eden Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarını tanıdığına dair karar aldı. Ardından Rusya Federasyonu’nun Federal Konseyi oybirliğiyle ilgili bölgelere Rus birliklerinin girmesine onay verdi. Bugüne kadar süre gelen savaş esnasında adı geçen bölgeler dışında Herson ve Zaporojie yönetimi Rusya’ya katılmak için referanduma gideceklerini bildirmişlerdir. Bu şekilde gelişen süreç sonucunda ilgili bölgelerde 2022 yılının 23-27 Eylül tarihleri arasında Rusya Federasyonu’na katılma yönünde referandum gerçekleşti. Referandum sonucunda Rusya’ya katılmak için seçime katılanların, Donetsk Halk Cumhuriyeti’nde %99.23’si; Luhansk Halk Cumhuriyeti’nde %98,42’si; Herson Bölgesi’nde %87.05’i ve Zaporojie Bölgesi’nde %93.11 “evet”in kazandığı sonucu ilan edildi. Bkz. Dmitri Minik, “Vtorjenje Rossii v Ukrainu: Politiko-Strategičeskii Perelom?”, *Notes De L’ifri*, 26 (2022), 13. (Дмитрий Миник, “Второжение России в Украину: Политико-Стратегический Перелом?”, *Notes De L’ifri*, 26 (2022), 13. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/d._minic_invasion_russe_ukraine_2022_ru.pdf.

⁴⁷ Devlet sınırının, anlaşmaya göre geçişinin belirlenmesi ve harita üzerinde çiziminin yapılması.

⁴⁸ Sınırlandırma, oluşturma, sınırların işaretlerle tanımlanması.

⁴⁹ Sınırları yeniden belirleme - toprak sınırlarını restorasyonunu yeniden belirlenmesi veya önceden oluşturulmuş devlet sınırının kontrol edilmesi.

⁵⁰ Volfson, “Konservativniy Komentarii k Popravkam v Konstitutsiyu. Çast Pervaya. Komentariyi k Popravkam v Statiyu 67”, 1; Sergey Uşakov “Aleksandr Sevastyanov: Poçemu Ya Progolosuyu za Popravki”, *Jurnalistskaya Pravda*, (23 Haziran 2020). Vestnik, “Razyasnyaem Popravki k Konstitusii: Zaşıta Territorii Rossii”, *Raionniy Vestnik*, (30 Mart 2020).

2020 değişikliklerinde 67. madde ile 68. madde arasında dört fıkradan oluşan 67.1 numaralı madde eklenmiştir.

İlgili maddenin 1. fıkrasına göre, "*Rusya Federasyonu, kendi toprakları içinde SSCB'nin yasal halefidir ve ayrıca Rusya Federasyonu dışında SSCB'nin uluslararası örgütlerde, onların organlarında, uluslararası antlaşmalarda üyeliğinin öngörülen tüm yükümlülükleri ve varlıkları ile ilgili yasal halefidir*". Rusya'nın SSCB'nin hukuki mirasçısı olduğuna dair bu eklenti, bazı yazarlar tarafından, Rusya'nın SSCB'yi yeniden canlandırma arzusu ve bu kapsamda yayılmacı bir politika izleme iradesinin yansıması olarak yorumlanmaktadır. Aslında, Rusya'nın, "*hukuki kişilik*" olarak SSCB'nin devamı olduğu uluslararası camiada kabul edilmektedir. Dolayısıyla bu yorumun hukuki açıdan doğru olmadığı ileri sürülebilir⁵¹. BM Güvenlik Konseyinde SSCB'nin daimî üyeliğinin Rusya Federasyonu tarafından sürdürülmesi bunun bir kanıtıdır.

2. fıkra da 1. fıkra gibi tarihsel göndermeler barındırmaktadır. Buna göre; "*Bin yıllık bir tarihle birleşmiş olan Rusya Federasyonu, bize ideallerini ve Tanrı'ya olan inancını aktaran ataların hatırası ile Rus devletinin gelişimindeki sürekliliği koruyarak, tarihsel olarak kurulmuş olan devlet birliğini kabul etmektedir*". Bin yıllık Rus tarihine yapılan bu vurgu çok uluslu yapısı bizzat anayasada tanımlanmış olan devletin farklı unsurlarının görmezden gelinmesi anlamını taşıyarak metnin bütünü içinde çelişkiye yol açmaktadır. Bu husus eşitlikçi ve çoğulcu temelli bir anayasal vatandaşlık anlayışını ortadan kaldıracak ve sonraki yıllarda Rusya'daki Ortodoks Rus olmayan halklar ve etnik gruplar ile Ortodoks Ruslar arasında kurulan ilişkiler üzerinde yapılacak olumsuz yorumlara yol açacaktır⁵².

3. fıkra hukuki ifadelerden daha çok moral değerlere yer vermektedir:

"*Rusya Federasyonu, vatan savunucularının anısını onurlandırır, tarihsel gerçeklerin korunmasını sağlar. Anavatanı savunmada halkın kahramanlık eyleminin öneminin azaltılmasına izin verilmez*".

"*Vatan savunucularının anısı*", "*tarihsel gerçekler*", "*halkın kahramanlık eylemleri*" gibi anlamı kişiden kişiye ve ideolojik bakış açısına göre değişebilecek subjektif ifadelerle hukuki bağlayıcılık kazandırılmasının anayasanın araç sallaştırıldığı bir göstergesi olduğu ileri sürülebilir.

4. fıkra çocuğun ve ailenin korunmasına yöneliktir. Buna göre, "*Çocuklar, Rus devleti politikasının en önemli önceliğidir. Devlet, çocukların her yönüyle manevi, ahlaki, entelektüel ve fiziksel gelişimine elverişli koşullar yaratır, vatanseverlik, yurttaşlık ve yaşlılara saygı bilincine yönelik eğitim verir. Devlet, aile eğitiminin önceliğini sağlayarak, bakımsız bırakılan çocuklara karşı ebeveynle-*

⁵¹ Turgut Kerem Tuncel, "Rusya Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler", *AVİM*, 22 (7 Temmuz 2020).

⁵² Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 49.

rin sorumluluklarını üstlenir”. Bu eklemeyle devletin, çocukları, sosyal politikalarının önemli bir önceliği olarak kabul ettiği ve çocukların dengeli gelişimi için uygun bir ortam oluşturmayı amaç edindiği ileri sürülebilir. Hatta, Rusya Federasyonu’nun ekonomik zayıflık nedeniyle Anayasa’nın ilk yazıldığı 1993 yılında tam olarak karşılayamadığı bu ödevini, anayasanın yeni versiyonunda üstlendiği ve bu değişikliğin asgari ücret ve emeklilik maaşına ilişkin yeni düzenlemelerle birlikte değerlendirildiğinde Anayasanın yeni halinin “*sol-sosyalist*” olarak tanımlanmasını mümkün kıldığı da iddia edilmiştir⁵³. Bu fıkra tek başına değerlendirildiğinde, sosyal devletin bir gereği olarak, çocuğun ve ailenin korunmasının amaçlandığı düşünülebilir. Ancak diğer yandan Rusya Federasyonu’nun sosyokültürel yapısı ele alındığında ideolojik bir endoktrinasyonun önünün açılmak istendiği izlenimi de doğmaktadır. Bu yaklaşımın, dini ve kültürel çoğulculuğu güvence altına alacak denge mekanizmalarının oluşturulmaması durumunda çocukların ve ailelerinin özel alanına müdahale gibi çok tehlikeli sonuçları olabilecektir. Bunların merkezi bir biçimde ve tek tipçi bir anlayışla yapılacak olması türdeş olmayan; etnik, dini, dilsel, kültürel açılardan çok farklı grupları barındıran bir ülkede asimilasyoncu bir yaklaşıma dönüşebilir. Zira 150 milyona yaklaşan bir nüfusa sahip olan Rusya’da yüz seksenin üzerinde farklı etnik grup yaşamaktadır⁵⁴. Bütün bunların yeni anayasada sol ve sosyalist yaklaşımdan ziyade sağ ve milliyetçi politikaların amaçlandığını gösterdiği ileri sürülebilir.

Federal Yapı bölüm başlığı altında yer almakla birlikte 67.1’de eklenen fıkralar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bu hususların merkez taşra arasındaki dikey ilişkileri düzenlemekten öte bir görünüm arz ettiği dikkat çekmektedir. Hatta anayasa tekniği açısından burada yer verilen hususların hukuki olmanın ötesinde, duygu yüklü ve ideolojik argümanlar içerdiği, moral değerlere yönelen bu ve benzeri hususların aslında anayasaların başlangıç kısımlarında ve gerekçelerinde yer alması gerektiği iddia edilebilir. Bu hükümler, Rusya’nın korumacı ve emperyal geçmişiyse daha sıkı bir şekilde bağ kurarak açıkça Sovyetler Birliği’nin halefi olduğunu, Anavatan savunucuları hakkındaki tarihi gerçeklerin koruyucusu ve çocukların eğitiminde vatanseverliği sağlamaktan sorumlu olduğunu ilan etmektedir. Sübjektif anlamlar içeren bu ifadelerin somutlaştırılması ve bu ifadelere hukuki değer kazandırılması Anayasa Mahkemesi’nin görevidir⁵⁵. Anayasa Mahkemesi’nin bu görevi ne kadar başarabileceği Rusya’daki yargı bağımsızlığıyla ilgilidir. Oysa Kuczyński bir bütün olarak anayasa değişikliğinin hukukun üstünlüğünü reddeden bir karaktere sahip olduğunu düşünmektedir⁵⁶.

⁵³ Rogachev, “Constitutional Vote 2020: Evolution of Russian Statehood”.

⁵⁴ Tuncel, “Rusya Anayasası’nda Yapılan Değişiklikler”.

⁵⁵ Partlett, “Russia’s 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective”, 13.

⁵⁶ Kuczyński, “Putin’s Constitution”, 13.

Rusya Federasyonu'nu oluşturan ve özerk cumhuriyet statüsüne sahip olan cumhuriyetlere bakıldığında genel olarak bunlar belli bir dile, kültüre, dine ve etnik yapıya sahip olan topluluklardır. Örnek olarak Tataristan, Çeçen, Hakas, Kalmık, Başkurdistan, Altay gibi Özerk Cumhuriyetleri verebiliriz. Bunları diğer özerk bölgelerden veya kraylardan farklı kılan kendine has etnik yapılar taşımaları ve bir arada yaşamalarıdır. Dolayısıyla bu özerk cumhuriyetlere Anayasal düzeyde kendi anayasalarını, resmi dilini belirleme hakkı tanınmıştır. 68. maddenin 2. fıkrasının ilk cümlesine göre, "*Cumhuriyetler kendi devlet dillerini belirleyebilirler*"⁵⁷. Bununla birlikte devam eden cümlede Federal Anayasayla her özerk cumhuriyetin kendi devlet organları ve idari teşkilat birimlerinde kendi ana dillerini Rus dili ile birlikte kullanabilmesi öngörülmüştür. Federal Anayasa her özerk cumhuriyete ve onların halkına kendi dillerini koruma, eğitme ve geliştirmelerini garanti etmiştir⁵⁸.

Yukarıdaki kuralların yanında 2020 değişikliklerinde 68. maddede iki düzenlemeye yer verilmiştir. Bunlardan ilki 68. maddenin 1. fıkrasında yapılan değişiklik, ikincisi ise maddeye eklenen dördüncü fıkradır.

68. maddenin 1. fıkrasında "*Rusya Federasyonu genelinde devlet dili Rusçadır*" ifadesi, "*Rusya Federasyonu'nun devlet dili, onun bütün topraklarında, Rusya Federasyonu'nun eşit haklara sahip çok uluslu birliğine dahil olan, devlet-kurucu halkın dili olarak Rusçadır*" şeklinde değiştirilmiştir. Burada "*devleti kuran halk*" ("*зосыдапствообразующего народа*") ifadesi Federasyonu oluşturan diğer birçok halk içerisinde Rus halkına asli unsur vermektedir. 67.1 ile eklenen "*Bin yıllık bir tarihle birleşmiş olan Rusya Federasyonu*" ve buna yapılan süreklilik vurgusu kuruculuk iddiasını pekiştirmektedir. Öte yandan 68. maddeye eklenen 4. fıkra çok ulusluluğa vurgu yapmaktadır. "*Rusya Federasyonu'nun kültürü çok uluslu halkın eşsiz bir mirasıdır. Kültür, devlet tarafından desteklenir ve korunur*". Kaldı ki, Anayasanın Başlangıç kısmının ilk cümlesi, "*Biz, kendi toprakları üzerinde ortak bir kaderde birleşmiş Rusya Federasyonunun çok uluslu halkı*" ifadeleriyle eşitlik temelinde birleşmiş anayasal vatandaşlığa vurgu yapmaktadır. Dolayısıyla bu yeni düzenlemelerle getirilecek husus anayasanın iç tutarlılığı açısından da bir sorun teşkil etme potansiyeline sahiptir. Kuczyński'ye göre 68. maddedeki bu değişikliklerin temelinde, Kremlin'in muhafazakâr seçmenleri kazanmak ve Batı karşıtı büyük güç söylemini formüle etmek düşüncesi yatmaktadır⁵⁹.

⁵⁷ "Bu diller Cumhuriyetlerin devlet hakimiyeti organlarında, yerel yönetim organlarında, devlet kurumlarında Rusya Federasyonu'nun devlet dili ile bir arada kullanılır."

⁵⁸ 1993 Rusya Federasyonu Anayasası, md. 68.

⁵⁹ Kuczyński, "Putin's Constitution", 13-14.

69. madde de Rusya Federasyonu'nun milli azınlıkların haklarını, uluslararası hukukun evrensel ilke ve normlarına ve Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmalarına uygun olarak güvence altına aldığı belirtilmişti. 2020 değişiklikleriyle milli azınlıkların haklarına ilişkin bu düzenlemeye iki fıkra daha eklenmiştir. İkinci fıkra olarak eklenen düzenleme şu şekildedir: “*Devlet, Rusya Federasyonu'ndaki tüm halkların ve etnik toplulukların kültürel kimliğini korur, etnokültürel ve dilsel çeşitliliği garanti eder*”. 69. maddeye eklenen son fıkra-ya göre ise, “*Rusya Federasyonu, yurtdışında yaşayan yurttaşlarını, haklarının kullanılması, çıkarlarının korunması ve tüm Rusya'nın kültürel kimliğinin korunması konusunda destek sağlar*”. Bu son hüküm Rusya Federasyonu'nun Rus kültürel mirasının korunması için denizaşırı ülkelerdeki “*vatandaşlarına*” destek sağlama ihtiyacını vurgulamaktadır⁶⁰.

Bu maddedeki yerel kültürlerin korunmasına ilişkin göndermelerin garantörlüğü Anayasa Mahkemesine aittir. Rusya Anayasası'nın 125. maddesine göre Anayasayı yorumlama ve vatandaşların anayasal hak ve özgürlüklerinin ihlaline yönelik bireysel şikâyetleri inceleme yetkisine sahiptir⁶¹.

Anayasa'nın 70. maddesinin 1. fıkrasına göre; “*Rusya Federasyonu'nun Devlet Bayrağı, Devlet Arması ve Milli Marşı, onların tasviri ve resmi kullanım şekli federal anayasal kanunla belirlenir*”. Birinci fıkra da herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. İkinci fıkra başkent ve onun statüsüne ilişkindir. Buna göre, “*Rusya Federasyonu'nun başkenti Moskova şehridir. Başkent statüsü federal kanunla belirlenir*”. Bu fıkra-ya şu hüküm eklenmiştir: “*Federal hükümet organlarının kendilerine ait daimî ikamet yeri, federal anayasal kanunla belirlenen başka bir şehir olabilir*”.

Federal Anayasa hem Federal Devletin kendisine ait, hem de federe devletlerle ortak yetki alanlarını belirtmiştir. Dolayısıyla aşağıda ana hatlarıyla belirtilen yetkiler anayasal düzeyde güvence altına alınmıştır.

III. YETKİ PAYLAŞIMI

A. GENEL OLARAK

Federal devletlerde gücün dağıtılma biçiminde farklılıklar bulunmaktadır. Çoğu federal anayasada, federal makamlara belirli politika alanları üzerinde münhasır yetkiler verilir ve kalan yetkiler yerel otoritelere bırakılır. Bu yetkilere “*sayılmış yetkiler*” denir. Bu yetkilerin dışında kalan ve yerel otoritelere bırakılan yetkiler ise “*bakiye yetkilerdir*”. Bakiye yetkiler genel yetki, sayılmış yetkiler

⁶⁰ Partlett, “Russia’s 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective”, 13.

⁶¹ Cavid Abdullazade, Emin Hüseyinoğlu ve Murat Erdem “Rusya Federasyonu Yargı Sistemi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2/77 (Eylül, 2019), 73-74.

ise istisnai yetkililerdir⁶². Bu tür paylaşım federe unsurların lehine görünüm arz eder. ABD, Almanya ve İsviçre gibi federal devletlerde bu tarz bir paylaşımın varlığından söz edilebilir⁶³. Kimi federal anayasalarda ise federal devletin yetkileri münhasır yetkiler ve paylaştırılan yetkiler (*ortak / yarışan yetkiler*) şeklinde ikiye ayrılarak düzenlenmiştir⁶⁴. Rusya Federasyonu Anayasasında ise bu yöntem benimsenmiştir⁶⁵.

Rusya Anayasası, yetkiler konusunda federal makamları üstün tutan bir dağıtımı tercih etmektedir. Bu nedenle, 71. madde de federal hükümete ulusal ekonomi, federal bütçe, federal vergiler ve harçlar, dış politika ve milli savunma dahil geniş bir ulusal politika yelpazesi üzerinde münhasır yetkiler vermektedir⁶⁶. Bu alanlarda federe unsurlara yasama yetkisi tanınmamıştır⁶⁷. 72. madde de ise, federal otorite ve federal unsurlar arasında paylaştırılan yetkiler listelemektedir. Geri kalan yetkiler (*artık yetkiler/residual powers*), diğer bir ifadeyle 71. ve 72. maddelerde belirtilmeyen görece az sayıdaki politika alanı üzerindeki yetkiler de 73. madde ile federal unsurlara bırakılmıştır⁶⁸.

B. FEDERAL DEVLETİN YETKİ ALANLARI

Federal devletin tek başına sahip olduğu yetkiler anayasanın 71. maddesinde düzenlenmiştir⁶⁹.

⁶² Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi* (Bursa: Ekin Yayın ve Dağıtım, 2011), 1/516.

⁶³ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 517.

⁶⁴ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 518.

⁶⁵ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 519.

⁶⁶ Ross, *Federalism and Democratisation in Russia*, 30.

⁶⁷ Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*, 519.

⁶⁸ Ross, *Federalism and Democratisation in Russia*, 30.

⁶⁹ Rusya Federasyonunun yetkileri şunlardır (Parantez içindeki kısımlar 2020 Anayasa değişikliği ile eklenmiştir): "a) Rusya Federasyonu Anayasasının ve federal kanunların kabulü ve değiştirilmesi, kanunlara uyulması üzerinde denetim, b) Rusya Federasyonu'nun federal düzeni ve ülkesi, c) İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin düzenlenmesi ve korunması; Rusya Federasyonu'nda vatandaşlık; milli azınlıkların haklarının düzenlenmesi ve korunması, d) (Kamu otoritesinin örgütlenmesi;) yasama, yürütme ve yargı hâkimiyetinin federal organları sisteminin, teşkilatının ve faaliyet biçiminin belirlenmesi; federal devlet organlarının oluşturulması. e) Federal devlet mülkiyeti ve onun yönetilmesi, f) Rusya Federasyonu'nun devlet yönetimiyle ilgili, iktisadi, ekolojik, (bilimsel -teknolojik), sosyal, kültürel ve milli gelişim alanlarındaki federal politikanın ve federal programların temellerinin belirlenmesi, (sürekli eğitim dâhil olmak üzere sağlık, eğitim ve öğretim sistemleri için ortak yasal temelin oluşturulması), g) Ortak pazarın hukuki temellerinin belirlenmesi; Mali, döviz, kredi ve gümrük düzenlemesi, para dolaşımı, fiyat politikasının temelleri; federal bankalar dahil federal ekonomik hizmetler, h) Federal bütçe; federal vergi ve ücretler; federal bölgesel kalkınma fonları, i) Federal enerji sistemleri, nükleer enerji, füzyonlanabilir maddeler, federal ulaşım, ulaştırma, haberleşme, (bilişim teknolojisi) ve iletişim; uzay faaliyetleri,

İlk bent ile Anayasasının ve federal kanunların kabulü, değiştirilmesi ve bunlara uyulmasının kontrolü yetkisi Federal Devlete bırakılmıştır. Rusya Federasyonu'nda iç hukuk Fransa sisteminden etkilenmiş olup, normlar, normlar hiyerarşisinde anayasa, anayasa değişikliğine dair kanun, anayasal kanun, kanun ve kanun hükmünde kararname ve diğer düzenleyici işlemler şeklinde sıralanmaktadır. Anayasal kanunlar normal kanunlara nazaran daha zor bir usulle değiştirilmektedir⁷⁰.

Rusya Federasyonu'nda unsurların birbiri arasındaki sınırlar, Federal Devlet tarafından belirlenir. Federal Devlet, temel hak ve özgürlüklerin düzenlenmesi ve korunması; Rusya Federasyonu vatandaşlığı, ulusal azınlıkların haklarının düzenlenmesi ve korunması gibi konularda yetkilidir. Federal devlet, kamu otoritesinin örgütlenmesinde ve devletin yasama, yürütme ve yargı organlarının faaliyet biçimleri ile ilgili organların oluşturulmasında tek başına hareket edebilir. Kamu otoritesinin örgütlenmesi (*организация публичной власти*) ifadesi 2020 değişikliği ile Anayasaya girmiştir. 67. maddenin 1. fıkrasındaki düzenlemeyi pekiştiren bu ifadenin merkezi otoritenin yerel unsurlar karşısında güçlendirilmesi çabasının bir ürünü olduğu söylenebilir. Zira Rusya Devlet Başkanının Anayasa değişikliğine duyulan ihtiyaca ilişkin Rusya Federasyonu Federal Meclisi'ne gönderdiği mesajında, devlet ve belediye organları arasında etkili bir entegrasyon oluşturularak, birleşik bir kamu otoritesi sisteminin kurulması gerektiğine vurgu

j) Rusya Federasyonu'nun dış politikası ve uluslararası ilişkileri, Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmaları; savaş ve barış konuları,

k) Rusya Federasyonu'nun dış ekonomik ilişkileri,

l) Savunma ve güvenlik; savunma sanayi; silah, mühimmat, askeri donanım ve diğer ekipmanların alım-satım şeklinin belirlenmesi, zehirli maddelerin, uyuşturucu maddelerin üretimi ve onların kullanım şekli, (bilgi teknolojilerini, dijital verilerin dolaşımını kullanırken bireyin, toplumun ve devletin güvenliğini sağlamak);

m) Rusya Federasyonu'nun devlet sınırlarının, kara sularının, hava sahasının, münhasır ekonomik bölgesinin ve kıta sahanlığının statüsünün belirlenmesi ve korunması,

n) Mahkeme teşkilatı; savcılık; ceza, ceza usul ve ceza infaz mevzuatı; genel ve özel af; medeni, medeni usul, tahkim usulü mevzuatı; fikri mülkiyetle ilgili hukuk düzenlenmeleri,

o) Federal uyumsuzluk hukuku,

p) (Metrolojik hizmetler), standartlar, numuneler, metrik sistem ve zaman ölçümlenmesi; jeodezi ve haritacılık; coğrafi yerlerin isimleri; devlet istatistiği ve muhasebesi,

q) Rusya Federasyonu'nun devlet ödülleri ve onursal unvanları,

r) Federal devlet hizmeti; (Rusya Federasyonu vatandaşının diğer ülke vatandaşlığına, oturma iznine veya yabancı bir devlet toprağında daimî ikametgahını onaylayan diğer belgeler dâhil, devlet ve belediye görevlilerinin değiştirilmesine, Rusya Federasyonu dışında bulunan yabancı bankalarda mevduat hesapların açılması ve kullanılması, nakit ve diğer değerli eşyaların saklanmasıyla yönelik sınırlamaların oluşturulması.)”.

⁷⁰ Aigerim Serdalıyeva, 1995 Anayasası'na Göre Kazakistan Hükümet Sistemi, (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 112; Valentin Bobilev, “Verhovenstvo Zakona v Sisteme Normativno-Pravovih Aktov” (Tomsk: Tomski Gosudarsvenniy Universitet, Vpusknaya Kvalifikatsionnaya Rabota, 2016), 25.

yapılmıştır⁷¹. 67. maddenin 1. fıkrasına göre de “*Federal bölgelerde kamu otoritesinin örgütlenmesi, ilgili federal kanunla belirlenir*”. Görüldüğü gibi iki hüküm birbirini tamamlar niteliktedir.

Ayrıca Federal Devlet, iktisadi, ekolojik, sosyal, milli ve kültürel gelişim alanlarındaki federal politika ile programların belirlenmesi ve düzenlenmesinde yetkilidir. 2020 yılındaki değişikliklerle birlikte bilimsel ve teknolojik programların temellerinin belirlenmesi de Federal Devlete bırakılmıştır. Bu değişikliklerde “f” bendinin sonuna eklenen kısımla sürekli eğitim dâhil olmak üzere sağlık, eğitim ve öğretimin tek tipleştirilmesinin yasal zemini oluşturulmuştur. Böylece federe unsurlara alan bırakılmamış olmaktadır.

Bunların dışında Federal Devlet, ortak pazarın hukuki temellerinin oluşturulmasında tekele sahip olduğu gibi, finans, döviz, kredi ve gümrük mevzuatı, nakit emisyonu, fiyatlandırma politikasının temelleri; federal bankalar dahil federal ekonomik hizmetler, federal enerji sistemi, nükleer enerji, ulaşım, ulaştırma, haberleşme, bilişim teknolojisi ve iletişim ve uzay faaliyetlerini de elinde bulundurmaktadır.

Her Federal devlet şekline sahip ülkenin dış ilişkiler konusunda en önemli özelliği bütün yetkilerin federal devlete ait olmasıdır. Rusya Federasyonu'nda da buna uygun olarak uluslararası ilişkiler, uluslararası antlaşmaların yapımı, savaş ve barış kararları, dış ekonomik ilişkiler, savunma ve güvenlik konusundaki kararlarda yetki federal devlete aittir. Ayrıca Federal devletin sınırlarının, kara sularının, hava sahasının ve kıta sahanlığının statülerinin belirlenmesi ile korunmasına ilişkin yetkiler yine federal devlete aittir.

İç hukuka ilişkin olarak mahkeme teşkilatı, savcılık, ceza, ceza usul ve ceza infaz mevzuatı, federal uyumsuzluk hukuku alanında yetkiler federal devlete devredilmiştir.

Belirtildiği üzere Federal Devlet dış ilişkiler alanında, savunma ve güvenlik alanında tek başına hareket etme hakkına sahip olmaktadır. Bunun dışında önemli bir alan olarak ekonomiye ilişkin politikaların belirlenmesinde de Federal Devletin yetkilerinin geniş tutulduğu dikkat çekmektedir. Anayasal düzenlemeye göre Federal Devletin kendine ait ekonomik ve mali alanda düzenlemeler yapma yetkisi bulunmaktadır. Bu düzenlemeler Federasyonun tümü üzerinde geçerlidir. Böylece anayasal düzeyde Devletin tümünde tek para birimi, tek vergilendirme sistemi ve federe devletler içinde gümrüksüz serbest mal dolaşımı sağlanmıştır. Federal Devletler bakımından oldukça doğal olan bu özellikler Rusya Federasyonu'nda da anayasal düzeyde düzenlenmektedir. Uluslararası düzeyde de hem siyasi hem uluslararası ticaret konumunda politikayı belirleme Federal devletin yetkisindedir.

⁷¹ Evgeni Sultanov “Konstitutionnie Osnovi Edinstva Publinoi Vlasti v Rossiiskoy Federatsii”, *Uçennie Zapiski Kazanskogo Universiteta, Seriya Gumanitarnie Nauki*, 162/2 (2020), 13.

Rusya Federasyonu'nun yetki alanına giren yukarıdaki konular ülke genelinde çıkarılan düzenlemeler çerçevesinde, yeknesak bir biçimde yürütülür. Anayasa'nın 76. maddesinin 1. fıkrasına göre, "*Rusya Federasyonu'nun yetki alanındaki konular hakkında, Rusya Federasyonu'nun genelinde doğrudan uygulanan federal anayasal kanunlar ve federal kanunlar kabul edilir*". 3. fıkraya göre federal kanunlar, federal anayasal kanunlara aykırı olamaz. Öte yandan Rusya Federasyonu unsurlarının kanunları ve diğer normatif hukuk düzenlemeleri, Rusya Federasyonu'nun yetki alanına giren konular bakımından federal kanunlara aykırı olamaz. Bu konularda Rusya Federasyonu'nda çıkarılmış federal kanun ve diğer düzenlemeler arasında çelişki durumunda federal kanun uygulanır (76. maddenin 5. fıkrası).

C. FEDERAL DEVLET İLE FEDERE UNSURLARIN ORTAK YETKİ ALANLARI

Rusya Federasyonu anayasası hem Federal Devletin hem de federe unsurların ortak yetkilerini düzenlemektedir. Rusya Federasyonu Anayasasının 72. maddesinin 1. fıkrasında Federal devlet ile federe unsurların ortak yetkileri sayılmıştır⁷².

⁷² Parantez içindeki kısımlar 2020 Anayasa değişikliği ile değiştirilmiş ve eklenmiştir:

- "a) Cumhuriyetlerin Anayasalarının ve kanunlarının, toprakların, vilayetlerin, federal şehirlerin, özerk vilayetin ve özerk alanların Tüzüklerinin, kanunlarının ve diğer normatif hukuk düzenlemelerinin Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlara uygunluğunun sağlanması;
- b) İnsan ve vatandaş hak ve özgürlüklerinin korunması; milli azınlıkların haklarının korunması; hukuki güvenliğin, hukuk düzeninin ve kamu güvenliğin sağlanması; sınır bölgeleri rejimi;
- c) Toprak, yeraltı, su ve diğer doğal kaynaklar üzerinde mülkiyet, zilyetlik ve intifa konuları;
- d) Devlet mülkiyetinin sınırlarının belirlenmesi;
- e) Doğal kaynakların işletilmesi; (tarım;) çevrenin muhafazası ve ekolojik güvenliğin sağlanması; özel korunması gereken doğal bölgeler; tarihi ve kültürel anıtların muhafazası;
- f) Eğitim ve öğretim, bilim, kültür, beden eğitimi, spor (ve gençlik politikası) ile ilgili genel konular;
- g) (Uygun fiyatlı ve kaliteli tıbbi bakımın sağlanması, halk sağlığının korunması ve güçlendirilmesi, sağlıklı bir yaşam tarzı için koşulların oluşturulması, vatandaşların sağlıklarına karşı sorumlu bir tutum kültürünün oluşturulması olmak üzere sağlık hizmetlerinin koordinasyonu); sosyal güvenlik dahil sosyal güvence;
- g.1) (Ailenin, anneliğin, babalığın ve çocukluğun korunması; evlilik kurumunun erkek ve kadın birliği olarak korunması; bir ailede çocukların düzgün bir şekilde yetiştirilmesi için koşulların oluşturulması ve yetişkin çocukların ebeveynlerine bakma sorumluluğunu üstlenmeleri);
- h) Felaketler, doğal afetler, salgın hastalıklarla mücadele tedbirlerinin uygulanması ve bunların sonuçlarının ortadan kaldırılması;
- ı) Rusya Federasyonunda vergilendirmenin ve resimlerin genel ilkelerinin belirlenmesi;
- i) İdare, idari usul, iş, aile, konut, toprak, su ve orman mevzuatı, yeraltı kaynakları ve çevre koruma mevzuatı;
- j) Adliye ve kolluk kuvvetleri personeli; avukatlar ve noterler;
- k) Küçük etnik toplulukların tarihi yaşam yerleri ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunması;
- l) Devlet yönetimi ve yerel yönetim organlarının organizasyonu için genel ilkelerin belirlenmesi;
- m) Rusya Federasyonu unsurlarının uluslararası ve dış ekonomik ilişkilerinin koordine edilmesi, Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmalarının yerine getirilmesi".

Federe unsurların, anayasalarının, tüzüklerinin, kanunlarının ve diğer normatif hukuki düzenlemelerinin Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlara uygunluğunun sağlanması ortak yetki olarak belirlenmiştir. Bu ortak yetki Anayasa'nın 4. maddesinde yer alan "*Rusya Federasyonu Anayasası ve federal kanunlar Rusya Federasyonu genelinde egemendir*" hükmünün sonucudur. 76. maddeye göre de federe unsurların yaptığı kanunlar ve çıkardığı hukuki düzenlemeler federal kanunlara aykırı olamazlar. Bu üç düzenleme bir bütün olarak incelendiğinde uyum içerisinde oldukları görülmektedir.

Azınlık hakları da dahil tüm insanların temel hak ve özgürlüklerinin korunması ve hukuk düzeni ile kamu güvenliklerinin sağlanması da hem federe birimlerin hem de Federal Devletin görevidir.

Bunun dışında unsurların sınırlarının tespiti, doğal kaynakların kullanılması ve sahiplik ile intifa konuları gibi alanlar da ortak yetkilerdir.

Sosyal ve kültürel alanlardaki ortak yetkiler eğitim ve öğrenim, bilim, kültür, beden eğitimi, spor ve gençlik politikası ile ilgili genel konulardır. Bu çerçevede 2020 yılında ailenin, anneliğin, babalığın ve çocukluğun korunması, evlilik kurumunun erkek ve kadın birliği olarak korunması, bir ailede çocukların düzgün bir şekilde yetiştirilmesi için koşulların oluşturulması ve yetişkin çocukların ebeveynlerine bakma sorumluluğunu üstlenmeleri gibi hususlar Anayasaya ayrı bir bent olarak eklenmiştir.

Sağlık ve çevre alanlarında ortak yetkiler ise sağlık hizmetlerinin organizasyonu doğal kaynakların işletilmesi, ekolojik güvenliğin sağlanması, doğal bölgelerin muhafazası konularıdır. 2020 yılında, uygun fiyatlı ve kaliteli tıbbi bakımın sağlanması, halk sağlığının korunması ve güçlendirilmesi, sağlıklı bir yaşam tarzı için koşulların oluşturulması, vatandaşların sağlıklarına karşı sorumlu bir tutum kültürünün kurulması görevleri de ortak yetki olarak Anayasaya eklenmiştir.

Mali ve ekonomik alanda ortak yetkiler, vergilendirmenin ve harç bedellerinin belirlenmesi ve Rusya Federasyonu unsurlarının dış ekonomik ilişkilerinin koordine edilmesidir.

İç hukuk ile uluslararası hukuk alanlarında ise, idare, idari usul, iş, aile, konut, toprak, su ve orman mevzuatı, yeraltı kaynakları ve çevre koruma mevzuatı, adliye ve kolluk kuvvetleri personeline ve barolar ve noterlere ilişkin hukuki düzenlemeler ile uluslararası anlaşmaların yerine getirilmesi hususunda Federal Devletin ve federe unsurların ortak yetkileri bulunmaktadır.

Devlet yönetimi ve yerel yönetim organlarının organizasyonu için genel ilkelerin belirlenmesi de ortak yetkiler içerisinde. Rusya Federasyonu yukarıda da ifade edildiği gibi çok farklı etnik grupları bünyesinde barındırmaktadır. Dolayısıyla ortak faaliyetler kategorisinde "*Azınlıkların tarihi yaşam yerleri ve geleneksel yaşam biçimlerinin korunması*" da düzenlenmiştir.

Belirtmemiz gerekir ki 72. maddenin son bendine göre adı geçen ortak yetki ve faaliyetler alanı her federe unsur için ayrımcılık yapmaksızın eşit bir düzeyde uygulanacağı vurgulanmıştır.

Görüldüğü üzere Federal Anayasa hem kendi yetkilerini hem de Federe Devletlerle olan ortak yetkileri bu şekilde tek tek sayarak düzenlemiştir. Anayasa da yer almayan hükümlerin federe unsurların yetkisinde olduğu belirtilmiştir.

Her Federe unsur kendi simgesine sahiptir. Dolayısıyla her unsurun kendi bayrağı, amblemi, milli marşı bulunmaktadır. Her unsurun başkenti veya merkezi şehri belirlenmektedir. Ayrıca her federe unsur kendi resmî tatilini belirleme yetkisine sahiptir⁷³.

Federal Devlet ile federe unsurların arasındaki sınır değişikliği de ortak yetki alanıdır. Sınır değişikliği işlemleri, sınırlarında değişiklik yapılacak olan unsurların üst düzey makamları tarafından imzalanır ve yasama organları tarafından onaylanır. İmzalanan belgeler Federasyon Konseyi başkanı tarafından Federal Yapı, Yerel Politika ve Kuzey İşleri Komitesi'nin⁷⁴ görüşüne gönderilir. Komite oturum düzenler. Bu oturuma ilgili unsurların yasama ve yürütme organlarının temsilcileri ile federal hükümet temsilcileri de katılır. Federasyon Konseyi görüşme sonunda sınır değişikliği konusunda karar alır⁷⁵.

Federal kanunlar, federal anayasal kanunlara aykırı olamaz. Rusya Federasyonu unsurlarının kanunları ve diğer normatif hukuk düzenlemeleri, ortak yetki alanına giren konular bakımından federal kanunlara aykırı olamaz. Bu konularda Rusya Federasyonu'nda çıkarılmış federal kanun ve diğer düzenlemeler arasında çelişki durumunda federal kanun uygulanır.

D. FEDERE UNSURLARIN YETKİ ALANLARI

Anayasanın 73. maddesine göre Rusya Federasyonu'nun yetkilerinin dışında, Rusya Federasyonu'nun kurucu birimleri tam Devlet yetkisine sahiptir. 76. maddenin 4. fıkrasına göre Rusya Federasyonu yetki alanı ve Rusya Federasyonu ile Rusya Federasyonu unsurlarının ortak yetki alanları dışındaki konularda; Cumhuriyetler, kraylar, oblastlar, federal şehirler, özerk oblast ve özerk okruglar, kanunların ve diğer normatif hukuk düzenlemelerinin kabulü dahil kendi hukuk tasarruflarını gerçekleştirirler.

⁷³ Galina Tunik, "Geraldiceskoe Obespeçenie Subektov Rossiiskoy Federasii: Politiko-Pravovoy Analiz", *Jurnal Nauçnih Publikasii Aspirantov i Doktorantov*, 1 (2008), 1.

⁷⁴ Komite 1994 yılında kurulmuştur. Adı geçen komite Federasyon Konseyinin (Yasama organın üst kamarası) 9 üyesinden oluşmaktadır. Komitenin başlıca amacı Rusya'nın kuzeyinde ekonomik, sosyal ve politik alanlarını geliştirmek, yerli azınlıkta bulunan halkın kalkınması, doğal kaynakların kullanılması, doğal kaynakların kullanılması gibi faaliyetleri üstlenmektedir.

⁷⁵ Serdaliyeva, 1995 Anayasası'na Göre Kazakistan Hükümet Sistemi, 80.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Rusya Federasyonu unsurlarının kanunları ve diğer normatif hukuk düzenlemeleri, Rusya Federasyonu'nun yetki alanına veya Rusya Federasyonu ve Rusya Federasyonu unsurlarının ortak yetki alanına giren konular bakımından federal kanunlara aykırı olamaz. Bu konularda Rusya Federasyonu'nda çıkarılmış federal kanun ve diğer düzenlemeler arasında çelişki durumunda federal kanun uygulanır. Öte yandan Rusya Federasyonu yetki alanı ve Rusya Federasyonu ile Rusya Federasyonu unsurlarının ortak yetki alanları dışındaki konularda; çıkarılmış normatif hukuk düzenlemeleri arasında çelişki olması durumunda Rusya Federasyonu unsurunun normatif hukuk düzenlemesi uygulanır (76. maddenin 5. fıkrası).

Belirtildiği gibi Rusya Federasyonu Anayasası Federal Devlet'in tek başına ve ayrıca Federe unsurlarla ortak kullanabileceği yetkileri saymıştır. Anayasada sayılmamış olan yetkiler anayasanın 76. maddesinin 5. fıkrasına göre federe unsurların yetkisi kapsamındadır. Yukarıda görüldüğü gibi Federal Devlet'e geniş bir yetki alanı tanınmış ve genel yetki kuralına dayanarak federe unsurlara anayasa dışında kalan sayılmamış görevler tanınmıştır. Fakat bu durum federe unsurların tam olarak hangi alanda ve ne derece yetkili olduğu sorusunu ortaya koyar. Bunun dışında federe unsurların görevinin anayasal düzeyde sayılmamış ve garanti altına alınmamış olması Federal Devlete her an federe unsurların faaliyetine müdahale etme fırsatı tanır.

IV. FEDERAL EKONOMİK ENTEGRASYON

Anayasa'nın 8. maddesinde Rusya Federasyonu'nda ekonomik alanın bütünlüğü, malların, hizmetlerin ve mali kaynakların serbest dolaşımı, rekabetin desteklenmesi, ekonomik faaliyetlerin serbestliği güvence altına alınmıştır. Bu temel ilkeler 74. ve 75. maddelerde somutlaştırılmıştır. Bu maddelerde Federal Devlet içerisinde serbest dolaşım, gümrük birliği ve ortak para birimi düzenlenmiştir.

Anayasa'nın 74. maddesi serbest dolaşım ve gümrük birliğine yönelmektedir. Rusya Federasyonu ülkesinde malların, hizmetlerin ve mali kaynakların serbest dolaşımının sağlanması amacıyla, gümrük sınırlarının, gümrük vergi ve resimlerinin ve diğer engellerin konulması yasaklanmıştır. Bu konuda bir istisna getirilmiştir. Buna göre; mal ve hizmet dolaşımıyla ilgili kısıtlamalar, sadece insanların güvenliğinin, yaşam ve sağlığının korunması, doğanın ve kültürel değerlerin muhafazası için gereken durumlarda federal kanuna uygun olarak getirilebilir.

Anayasa'nın 75. maddesine göre Rusya Federasyonu'nun para birimi Ruble'dir. Para basımı yalnızca Rusya Federasyonu Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilir. Rusya Federasyonu'nda diğer para birimlerinin basımına ve Rus-

ya para birimi olarak kabulüne izin verilmez. Ruble'nin korunması ve istikrarının sağlanması, Rusya Federasyonu Merkez Bankasının temel görevidir. Merkez Bankası bu görevini bağımsız olarak yerine getirir. Yine aynı maddeye göre Rusya Federasyonu'nda federal bütçe için alınan vergiler sistemi ile vergilendirme ve resimlerin genel esasları federal kanunla belirlenir. Devlet tahvilleri, federal kanunla belirlenen şekilde piyasaya çıkarılır ve gönüllülük esasına göre takas edilir.

2020 Anayasa değişikliği ile 75. maddeye üç yeni fıkra ve bu maddenin peşi sıra bir yeni madde eklenmiştir. Bu eklemeler sosyal devletin çalışanların asgari yaşam koşullarının düzeltilmesi ödevine yönelmektedir.

V. FEDERASYONUN SOSYAL DEVLET İLKESİYLE İLİŞKİSİ

Anayasası'nın 7. maddesi Rusya Federasyonu'nun sosyal bir devlet olduğunu vurgulamaktadır. İlgili maddeye göre Federasyon, insanın onurlu yaşamını ve özgürce gelişmesini sağlayan bir sosyal devlettir. Bu çerçevede ikinci fıkrada Rusya Federasyonu'nda insanların emeğinin ve sağlığının korunacağı, güvence altına alınmış asgari ücretin belirleneceği, ailenin, anneliğin, babalığın ve çocukluğun, sakatların ve yaşlı vatandaşların devlet tarafından korunmasının sağlanacağı, sosyal hizmetler sistemi geliştirileceği, devlet emekli aylığı, yardımı ve sosyal güvenliği gibi diğer güvencelerin belirleneceği ifade edilmiştir. 2020 yılında gerçekleştirilen eklemelerle Anayasa'nın genel ilkeler kısmında yer alan bu hususlar genişletilmiştir.

75. maddeye 5. fıkra olarak eklenen düzenlemede, 7. maddede yer verilen asgari ücrete bir standart getirilmek istenmiştir. Buna göre; *“Rusya Federasyonu vatandaşların çalışma emeklerine saygı duyar ve haklarının korunmasını sağlar. Devlet, Rusya Federasyonu'nda bir bütün olarak çalışma çağındaki nüfusun asgari geçim tutarından az olmayan bir asgari ücreti garanti etmektedir”*. Elbette burada asgari geçim tutarının belirsiz olduğunu belirtmek gerekir.

75. maddeyle eklenen 6. fıkrada ise yine 7. maddede düzenleneceği belirtilen emekli maaşları ayrıntılandırılarak maaş artışı anayasal güvenceye kavuşturulmuştur: *“Rusya Federasyonu'nda vatandaşların emekliliği, evrensellik, adaletlilik, nesiller arası dayanışma ilkelerine dayalı oluşturulmakta ve bu ilkelerin etkin işleyişi desteklenmektedir. Ayrıca federal kanunla belirlenen usule uygun olarak emekli maaşlarına yılda en az bir kez zam yapılmaktadır”*.

75. maddeyle eklenen 7. fıkrada da devletin sosyal yardımlarına bir gönderme yapılmıştır: *“Federal kanuna göre Rusya Federasyonu'nda vatandaşlara zorunlu sosyal sigorta, sosyal destek ve diğer sosyal yardımlar ve sosyal ödemelerde zam yapılması garanti altına alınmıştır”*.

2020 değişikliklerinde 75. madde ile 76. madde arasına gelmek üzere 75.1 adıyla yeni bir madde eklenmiştir. Sosyal devletin özgürleştirme fonksiyonuna

dayanan ve toplumsal dayanışmayı vurgulayan bu madde şu şekildedir: “*Rusya Federasyonu’nda, ülkenin sürdürülebilir ekonomik gelişimi ile vatandaşların refahının artması, devlet ve toplum arasında güvenin sağlanması, vatandaşların onurunun korunması ile çalışanlara saygı garantisi, vatandaşın hak ve yükümlülükleri arasındaki dengenin sağlanması, toplumsal ortaklık, ekonomik, politik ve sosyal dayanışmanın oluşumu için gereken koşullar sağlanmaktadır*”.

Bu değişikliklerle, Rusya Federasyonu vatandaşlarının sosyal haklarını korumak ve ülke genelinde eşit fırsatlar sağlamak amaçlanmaktadır⁷⁶. Partlett, Anayasa’da yapılan bu değişikliklerin, son dönemlerde başta Güney Amerika devletlerinde olmak üzere anayasaları sosyo-ekonomik dönüşümün bir aracı olarak gören anayasal iktisat düşüncesinin bir yansıması olduğunu belirtmektedir. Ancak yazar, bu hükümlerde somut vurgulardan uzak genel bir dil kullanıldığı için, hükümlerin etkisinin belirsiz olduğu kanaatini taşımaktadır. Yazar’a göre bu belirsizliklere rağmen Anayasa Mahkemesi temel olarak sosyal programlara harcama yapmaktan sorumlu olan federal unsurların anayasada belirlenen standartlara uymasına yargısal destek sağlayabilir⁷⁷.

VI. FEDERAL VE FEDERE HÜKÜMET ORGANLARININ İLİŞKİLERİ

A. GENEL OLARAK

Federe unsurlar kendi hükümet modellerini belirlemek hususunda serbesttirler. Anayasa devlet organları anayasa ve federal kanunlara uygun bir şekilde federe birimler tarafından serbestçe oluşturulacağını düzenlemiştir. Rusya Federasyonu hükümeti kendi yetki sınırları içerisinde federal devlet organlarının faaliyetlerini denetler⁷⁸.

Anayasa’nın 77. maddesinin 1. fıkrasına göre cumhuriyetlerin, krayların, oblastların, federal şehirlerin, özerk oblastların ve özerk okrugların, hükümet biçimleri (*the system of state government bodies / система органов государственной власти*); Rusya Federasyonu anayasal düzeninin temellerine ve hükümet biçimini oluşturan yasama (*temsil / representative / представительный*) ve yürütme organlarının federal kanunla belirlenen genel ilkelerine uygun olarak, Rusya Federasyonu federe unsurlarınca serbest şekilde belirlenir. Görüldüğü gibi Anayasa’nın 72. ve 77. maddeleri bir bütün olarak değerlendirildiğinde federe unsurlara Anayasa ve federal kanunlara aykırı olmadıkları sürece kendi siyasi kurumlarını bağımsız olarak yapılandırma hakkı tanınmaktadır⁷⁹.

⁷⁶ Anna Shashkova, Michel Verlain ve Ekaterina Kudryashova, “On Modifications to the Constitution of the Russian Federation in 2020”, *Russian Law Journal* 8/1 (2020), 60-63.

⁷⁷ Partlett, “Russia’s 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective”, 5.

⁷⁸ Rafael Hakimov, *Federalizm v Rossii: Teoriya i Praktika* (Kazan: Akademiya Nauk Respubliki Tataristan, 2011), 135.

⁷⁹ Ross, *Federalism and Democratisation in Russia*, 124.

Anayasası'nın 77. maddesinin 2. fıkrası ise, Rusya Federasyonu'nda “*birleşik bir yürütme gücü sistemi olduğunu*” belirtmektedir⁸⁰.

B. BİRLEŞİK YÜRÜTME GÜCÜ

Rusya Federasyonu yetki alanı ve Rusya Federasyonu devlet hakimiyeti sınırlarında; Rusya Federasyonu ve Rusya Federasyonu federe unsurlarının, ortak yetki alanına dahil konular hakkında Rusya Federasyonu'nun federal yürütme organları ve Rusya Federasyonu federe unsurlarının yürütme organları, Rusya Federasyonu'nun tek bir yürütme gücünü oluştururlar. Burada öngörülen ortak yürütme gücünün Rusya Federasyonu'nun ortak yetki alanına giren konulara ilişkin olduğu dikkat çekmektedir.

2020 değişikliği ile birlikte 77. maddeye yeni bir fıkra eklenmiştir. Federe unsurların devlet başkanlarının niteliklerine ilişkin getirilmiş bir düzenlemedir. “*Rusya Federasyonu federe unsur başkanı (Rusya Federasyonu federe birimin yürütme organındaki en yüksek makam sahibi) 30 yaşını doldurmuş, Rusya Federasyonu'nda ikamet eden, yabancı bir devlet vatandaşlığına, ikametgâhına veya başka ikamet hakkını onaylayan bir belgeye sahip olmayan Rusya Federasyonu vatandaşı olabilir. Rusya Federasyonu federe unsur başkanının (Rusya Federasyonu federe birimin yürütme organındaki en yüksek makam sahibi) federal kanunda öngörülen şekilde, Rusya Federasyonu sınırları dışında bulunan yabancı bankalarda hesap açması ve bulundurması (mevduat), nakit para ve değerli eşya tutması yasaktır. Federal kanunla, Rusya Federasyonu federe unsur başkanı (Rusya Federasyonu federe birimin yürütme organındaki en yüksek makam sahibi) için ek şartlar getirebilir*”.

Organların ilişkileriyle ilgi Anayasanın bir diğer önemli maddesi, merkezin ve yerellerin “*bazı yetkilerinin uygulamalarının*” karşılıklı devredilmesine izin veren “*esneklik maddesi*” (78. madde)'dir⁸¹. Federal yürütme organları, kendi yetkilerini gerçekleştirmek için kendi bölgesel organlarını oluşturabilir ve ilgili yetkili kişileri atayabilirler. Federal yürütme organları, Rusya Federasyonu Anayasasına ve federal kanunlarına aykırı olmamak koşuluyla, Rusya Federasyonu federe unsurlarının yürütme organlarıyla anlaşarak, kendi yetkilerinin bir kısmını onların kullanımına devreder (78. maddenin 1. ve 2. fıkrası).

Bu maddede ayrıca, federe unsurların hükümet organlarının, anayasa ve federal yasalarla çelişmediği sürece, yetkilerinin bir kısmını federasyonun öznelerelelerinin yürütme organlarına verebilecekleri açıkça belirtilmektedir⁸²: “*Rusya Federasyonu federe unsurlarının yürütme organları, federal yürütme organlarıyla anlaşarak, kendi yetkilerinin bir kısmının kullanılmasını onlara devredebilirler*”.

⁸⁰ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 40.

⁸¹ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 30.

⁸² Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 43.

Görüldüğü gibi bu madde, merkez (Moskova) ile unsurlar arasında ikili anlaşmalara ve asimetrik bir federasyonun daha da geliştirilmesi olasılığına imkân tanımaktadır⁸³. Gerçekten de 78. madde Anayasası'nın 11. maddesi⁸⁴ ile birlikte değerlendirildiğinde, federal hükümetle federe unsurlara ikili anlaşmalar yapmaları için kapı açmıştır⁸⁵.

C. RUSYA FEDERASYONU CUMHURBAŞKANININ VE HÜKÜMETİNİN FEDERAL TEMSİL YETKİSİ

78. maddenin 4. fıkrasına göre Rusya Federasyonu Cumhurbaşkanı ve Rusya Federasyonu Hükümeti, Rusya Federasyonu Anayasasına göre, federal devlet makamının yetkilerinin Rusya Federasyonu topraklarının tamamında uygulanmasını sağlarlar.

2020 yılında yapılan değişiklikle 78. maddeye yeni bir fıkra eklenmiştir. Bu fıkra Federasyon Cumhurbaşkanının niteliğine ilişkindir. 5. fıkra olarak eklenen bu hükme göre; *"Federal devlet başkanı, 30 yaşını doldurmuş ve yabancı bir devletin vatandaşlığına veya ikamet iznine veya Rusya Federasyonu vatandaşı- nın yabancı bir devletin topraklarında daimî ikamet hakkını onaylayan başka bir belgeye sahip olmayan bir Rusya Federasyonu vatandaşı olabilir. Federal devlet başkanının, federal kanunun öngördüğü şekilde, Rusya Federasyonu sınırları dışında bulunan yabancı bankalarda hesap (mevduat) açması ve bulundurması, nakit para ve değerli eşyalar bulundurması yasaktır"*. Eklemenin devlet başkanına hizmet için katı anayasal uygunluk şartları getirdiği görülmektedir. Yukarıda ele alınan diğer maddelerde de görüldüğü gibi uygunluk şartları sadece devlet başkanına yönelik olarak getirilmemiştir. Benzer uygunluk şartları 71, 77, 78, 81, 97, 103, 110, 119 ve 129'uncu maddelere de aynı içerikte eklentiler yapılarak cumhurbaşkanı, kamu denetçisi, hükümet başkanı, hâkimler ve savcılar gibi diğer üst düzey kamu görevlileri için de getirilmiştir. Gerekçede, üst düzey kamu görevlilerinin birçoğuna benzer kısıtlamaların getirilmesinin amacının kamu hizmetinin birliği ilkesinden kaynaklandığı ifade edilmiştir⁸⁶. Demokratik anayasalar bazen yabancı uyrukluların kamu görevine erişimini sınırlayan hükümler içerir; bunlar

⁸³ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 30-35.

⁸⁴ Anayasa'nın 11. maddesinin 3. fıkrasına göre Rusya Federasyonu'nun hükümet organları ile Rusya Federasyonu unsurlarının hükümet organları arasında yönetim konuları ve yetkilerin ayrılması, bu Anayasayla, federal ve diğer antlaşmalarla gerçekleştirilir.

⁸⁵ Bu maddeden hareketle 1994-1998 döneminde, federal anayasanın otoritesini hızla zayıflatan kırk altı antlaşma imzalandı. Bu ikili anlaşmalar, genellikle yerel unsurlara kendi topraklarındaki doğal kaynakların kullanımı konusunda önemli haklar, özel vergi imtiyazları ve diğer ekonomik ve siyasi ayrıcalıklar tanıdı. Bu Antlaşmaların çoğu, iki ila beş yıllık süreler ile sınırlandırılmıştı. Bkz Ross, *Federalism and Democratisation in Russia*, 40.

⁸⁶ Shashkova, Verlaine ve Kudryashova, "On Modifications to the Constitution of the Russian Federation in 2020", 72.

egemenliği ve ulusal güvenliği sağlamak için mevcuttur. Ancak bu uygunluk koşulları güdülen amaçla orantılı olmalıdır⁸⁷. Yasakların aşırı kapsayıcı olduğu ve bu nedenle yabancı ülkelerde yaşamış Rus vatandaşlarını kamu görevlerinden dışlamayı hedeflediği ileri sürülebilir. Bu dışlama biçimi, dış dünya ile herhangi bir ilişkiyi şüpheli veya sorunlu olarak gören bir yaklaşımın yansımasıdır⁸⁸.

VII. ULUSLARARASI HUKUKUN FEDERASYON HUKUKUNA ÖNCELİĞİ MESELESİ VE İLGİLİ DEĞİŞİKLİĞİN ANLAMİ

Rusya Federasyonu Anayasası'nın 15. maddesinin 4. fıkrasında uluslararası hukukun genel kabul görmüş ilke ve kurallarının ve uluslararası antlaşmaların Rusya Federasyonu'nun hukuk sisteminin tamamlayıcı bir parçası olduğu kabul edilmektedir. İlgili hüküm gereğince Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşması kanunla öngörülen kurallar dışında başka kurallar belirlerse, uluslararası antlaşmanın hükmü uygulanır. Görüldüğü gibi açıkça dile getirildiğinden bahisle hem uluslararası antlaşma hukuku hem de uluslararası teamül hukuku Rusya hukukuna dahil edilmiştir⁸⁹. Böylece uluslararası hukukun ulusal alanda bağlayıcı gücünün sağlandığı ve açıkça uluslararası hukukun ulusal hukuka önceliğinin (*primacy*) kabul edildiği ileri sürülebilir⁹⁰. Dolayısıyla Rusya'da, uluslararası hukuk ile iç hukuk arasında monist görüşün benimsendiği kabul edilebilir.

Anayasa'nın 79. maddesi Rusya Federasyonu'nu uluslararası alana açan maddeyi oluşturmaktaydı. Bu maddeye göre, Rusya Federasyonu insan ve vatandaş hak ve özgürlüklerini sınırlandırmamak ve Rusya Federasyonu anayasal düzeninin temelleriyle çelişmemek kaydıyla, devletlerarası birliklere katılabilmekte ve yetkilerinin bir kısmını uluslararası antlaşmalara uygun olarak onlara devredebilmekteydi. Bu hükümden hareketle Rusya Yüksek Mahkemesi 2003 tarihinde vermiş olduğu bir kararında uluslararası hukukun Rusya Federasyonu kanunlarına üstün olduğunu belirtmiştir⁹¹. Kanaatimizce bu normatif düzenlemeler tek başına Rusya'nın uluslararası hukukta Batının egemen olduğu yaklaşımları benimsediği anlamına gelmez.

Rusya Federasyonu uygulamada geleneksel anlayıştan hareket ederek devlet egemenliğini, egemen eşitliği ve iç işlerine müdahale etmemeyi uluslararası ilişkilerin dayanak noktası olarak almaktadır. Bu husus Rusya Federasyonu ile

⁸⁷ Partlett, "Russia's 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective", 14.

⁸⁸ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 15.

⁸⁹ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 131.

⁹⁰ Işıl Özkan "Uluslararası Hukuk - Ulusal Hukuk İlişkileri", *Journal of Yaşar University*, 8/(Özel) (2013) 2127-2143.

⁹¹ Ancak bu hususun Anayasa için geçerli olmadığı ayrıca vurgulanmıştır. Bkz Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 131; Özkan "Uluslararası Hukuk - Ulusal Hukuk İlişkileri", 2145.

Çin Halk Cumhuriyeti arasında 25 Haziran 2016'da Pekin'de ilan edilen "*Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin Uluslararası Hukukun Geliştirilmesine İlişkin Bildirisi*"nde (*The Declaration of the Russian Federation and the People's Republic of China on the Promotion of International Law*) kendini göstermektedir. Son maddesinde Rusya ile Çin'in stratejik ortaklığına ve uluslararası düzen oluşturmak için işbirliğine vurgu yapıldığı⁹² bu bildirgede, 1954'te Çin ile Sovyetler Birliği'nin imzalamış oldukları "*Birlikte Var Olmanın Beş İlkesi*"nin geçerliliğinin devam ettiği teyit edilmiştir. Shaw'a göre Rusya'nın Çin ile birlikte sergilediği bu perspektif, hukuken yanlış olmasa da, küreselleşme, uluslararası insan hakları ve demokratik yönetişime yapılan güncel vurguyu zayıflatmaktadır⁹³.

Nitekim 2020 yılında yapılan değişiklikle Rusya'nın uluslararası alana açılımı daraltılmıştır. Rusya Federasyonu vatandaşlarının temel hak ve özgürlüklerin sınırlandırılmaması ve anayasal düzeninin temelleriyle çelişmemesi koşuluyla yetkilerinin bir kısmını uluslararası antlaşmalara uygun olarak uluslararası örgütlere devredebilmekteydi. Burada "*uluslararası antlaşmalara*" ifadesi Rusya'nın taraf olsun olmasın tüm uluslararası antlaşmaları karşıladığı konusunda tartışmalara yol açmaktaydı. Yapılan değişiklikle uluslararası antlaşma ifadesi "*Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmalarına*" şeklinde değiştirilmiştir. Bu cümlelerin akabinde yeni bir cümle eklenmiştir. "*Rusya Federasyonu'nun uluslararası antlaşmalarının hükümlerine dayanılarak, uluslararası organların kararlarının Rusya Federasyonu Anayasasına aykırı olarak yorumlanması durumunda, bu kararlar Rusya Federasyonu'nda icra edilemez*".

Görüldüğü gibi bu maddede yapılan eklemelerle, uluslararası kuruluşların, Rusya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmaların hükümleri çerçevesinde aldıkları kararların, Rusya Federasyonu Anayasası'yla çatışması halinde Rusya'da uygulanmayacağı belirtilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli husus yasağın, sözleşmenin vücut bulmasından öncesine, yani Rusya Anayasasına aykırı olan sözleşmelerin imzalanmaması veya aykırı olan maddelere şerh konulmasına yönelmeyip imzalanan antlaşmaların gerekliliklerinin uluslararası organların yorumlarıyla yerine getirilmeyeceğine ilişkin olmasıdır⁹⁴. Bu yaklaşımın Rusya'nın yeni dönemde uluslararası organlara duyduğu güvensizliği yansıtmakta olduğu iddia edilebilir. Bu güvensizlik "*Federal Yapı*" bölüm başlığı altında yapılan son eklemede de sürdürülmektedir. 79.1'e göre, "*Rusya Federasyonu,*

⁹² "Stratejik ortaklık ilişkileri doğrultusunda, Rusya Federasyonu ve Çin Halk Cumhuriyeti, uluslararası hukuku sürdürmek ve geliştirmek ve uluslararası hukuka dayalı adil ve eşit bir uluslararası düzen oluşturmak için işbirliğini daha da geliştirmeye kararlıdır".

⁹³ Shaw, *Uluslararası Hukuk*, 26.

⁹⁴ Tuncel, "Rusya Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler".

uluslararası barış ve güvenliği sürdürmek ve güçlendirmek, devletlerin ve halkların barış içinde bir arada yaşamasını sağlamak ve devletin içişlerine müdahaleyi önlemek için gerekli tedbirleri alır”. Uluslararası hukukun iç hukukta uygulanmasına ilişkin bu değişikliklerin, Rusya Federasyonu’nun liberal anayasacılığa geçiş tercihindən bugüne kadar tarafı olduğu veya gelecekte olacağı anlaşmaların gerekliliklerini yerine getirmemesinin ve 1945 öncesinde hâkim olan klasik egemenlik anlayışına dönüşün hukuki zeminini oluşturduğu ileri sürülebilir. Bu hukuki değişikliklerin pratikteki yansımalarını bugünden görebilmek elbette olanaksızdır. Ancak değişikliklerin, anayasayı uluslararası hukuk sistemine karşı bir kalkan olarak kullanmaya elverişli olduğunu da belirtmek gerekir. Bu yetkinin, başta Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları olmak üzere uluslararası yargı organları tarafından verilen kararların uygulanmasını imkânsız kılmak için kullanılması mümkündür⁹⁵.

SONUÇ

Rusya Federasyonu 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin devamı olarak kurulmuştur. 1993 Rusya Federasyonu Anayasası liberal bir anlayışla hazırlanmış olmasına rağmen konsensüs sonucunda kaleme alınmış bir metin değildi. Bu yüzden kabul edildiği tarihten bu tarafa birçok değişikliğe uğramıştır. Bunların en önemlilerinden biri 2020 yılında yürürlüğe girmiştir. Anayasa’nın 41 maddesinde değişiklik ve ekleme yapılırken, 5’de yeni madde kabul edilmiştir. Bu değişiklikler içerisinde cumhurbaşkanının görev süresine ilişkin olanı diğer değişiklikleri gölgede bırakmaktadır. Oysa değişiklikler çok çeşitli alanlara yayılmaktadır. Bunlardan biri de devlet biçimine ilişkin olanlarıdır. Devletlerden oluşan bir birliğin mirası olarak kurulan Rusya’nın devlet biçimi tercihi federasyondur. Anayasa’nın 1. maddesine göre Rusya hükümet şekli cumhuriyet olan demokratik, federatif bir hukuk devletidir. Rusya Federasyonu’nun çok uluslu, kültürlü, dinli ve dilli yapısı bu tercihte etkili olmuştur. Anayasa’nın 3. maddesinde Rus Halkı’nın çok ulusluluğuna vurgu yapılmaktadır. Anayasa’da çok ulusluluğun kabulüne yönelik bu vurgu, üniter devletlerin özelliklerinden biri olan ulusun tekliğinin aşıldığına işaret etmektedir. Rusya Federasyonu çok katmanlı alt birimlerden oluşan karmaşık bir yapıdan meydana gelmektedir. Diğer bir ifadeyle, Rusya Federasyonu’nda asimetrik federal yapı tercih edilmiştir. Federal yapı, cumhuriyet, kray, oblast, federal şehir, özerk oblast ve özerk okrug şeklinde ifade edilen altı farklı tipte dikey federe birimlere bölünmüştür. Rusya Federasyonu etnik ve bölgesel federalizmin her ikisinin birleştiği bir görünüm arz eder. Cumhuriyetlerin kendilerine ait anayasaları ve diğer unsurların ise tüzükleri bulunmaktadır. Her unsurun kurucu metni Federal Devletin Anayasasına uygun olmak zorundadır.

⁹⁵ Partlett, “Russia’s 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective”, 14.

Çalışmamızda dikey kuvvetler ayrılığı çerçevesinde Rusya Federasyonu'nun devlet biçimi, Anayasa'da 2020 yılında "*Federal Devlet*" başlığı altında yapılan değişiklikler ve eklemelerden hareketle incelenmiştir. Anayasa'nın 65. maddesiyle 79. maddesi arasındaki maddelerde "*Federal Yapı*" düzenlenmişti. Bu 15 maddenin 10'unda değişiklikler ve eklemeler yapılmıştır. Ayrıca bu başlık altında üç yeni madde oluşturulmuştur (67.1, 75.1 ve 79.1). Değişikliklerin bir kısmı federal unsurların yapısına ilişkindir.

2020 değişikliği ile Rusya Federasyonu topraklarında federal kanunlara uygun olarak "*federal bölgeler*" oluşturulabileceği belirtilmiştir. Böylece Anayasa'da yer almayan bir birim şekli anayasaya koyulmuştur. Bu eklemenin, Rusya Federasyonu'nun sonraki yıllarda komşularıyla arasındaki tartışmalı topraklar konusunda girişeceği emperyalist tavırlara hukuki alt yapı hazırlığı olduğu ileri sürülebilir.

Anayasaya eklenen yeni maddede "*bin yıllık Rus tarihi*"ne yapılan vurgu çok uluslu yapısı bizzat anayasada tanımlanmış olan Rusya Federasyonu'nun farklı unsurlarının görmezden gelinmesi anlamını taşımaktadır. Bu husus eşitlikçi ve çoğulcu temelli bir anayasal vatandaşlık anlayışını ortadan kaldıracak niteliktedir. Yine aynı maddede geçen "*vatan savunucularının anısı*", "*tarihsel gerçekler*", "*halkın kahramanlık eylemleri*" gibi anlamı kişiden kişiye ve ideolojik bakış açısına göre değişebilecek sübjektif ifadelere hukuki bağlayıcılık kazandırılmasının anayasanın araçsallaştırıldığı bir göstergesi olduğu ileri sürülebilir. Bu eklemelerin merkez taşra arasındaki dikey ilişkileri düzenlemekten öte bir görünüm arz ettiği dikkat çekmektedir. Bu hususlar hukuki olmaktan ziyade, duygu yüklü ve ideolojik argümanlar içermektedir. Moral değerlere yönelen bu ve benzeri hususların aslında anayasaların başlangıç kısımlarında ve gerekçelerinde yer alması gerekmektedir.

Değişikliklerin bir kısmı da federal devlet ile federe unsurlar arasındaki yetki paylaşımına yöneliktir. Federal Devlet, iktisadi, ekolojik, sosyal, milli ve kültürel gelişim alanlarındaki federal politika ile programların belirlenmesi ve düzenlenmesinde yetkilidir. Değişikliklerle birlikte bilimsel ve teknolojik programların temellerinin belirlenmesi de Federal Devlete bırakılmıştır. Sürekli eğitim dâhil olmak üzere sağlık, eğitim ve öğretimin tek tipleştirilmesinin yasal zemini oluşturulmuştur. Böylece federe unsurlara bırakılan alan daraltılmıştır. Uygun fiyatlı ve kaliteli tıbbi bakımın sağlanması, halk sağlığının korunması ve güçlendirilmesi, sağlıklı bir yaşam tarzı için koşulların oluşturulması, vatandaşların sağlıklarına karşı sorumlu bir tutum kültürünün kurulması görevleri de ortak yetki olarak Anayasaya eklenmiştir.

Değişiklikler içerisinde en dikkat çekici hükümler sosyal devletin genişletilmesine ilişkin olanlardır. Bu değişikliklerle Rus vatandaşlarının sosyal haklarını

korumak ve ülke genelinde eşit fırsatlar sağlamak amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmada Anayasa Mahkemesi'nin ilgili hükümleri yorumlarken sağlayacağı katkıya dikkat çekmek gerekir.

Ayrıca, kamu görevlilerinin uygunluk şartlarına ilişkin birtakım sınırlamalar getirilmiştir. Bu durum cumhurbaşkanı, kamu denetçisi, hükümet başkanı, hâkimler ve savcılar gibi üst düzey kamu görevlileri içindir. Demokratik anayasalar bazen yabancı uyrukluların kamu görevine erişimini sınırlayan hükümler içerirler. Bunların egemenliği ve ulusal güvenliği sağlamak için getirildiği bir gerçektir. Ancak bu uygunluk koşulları güdülen amaçla orantılı olmalıdır. Oysa değişikliklerle getirilen yasakların aşırı kapsayıcı olduğu ve bu nedenle yabancı ülkelerde yaşamış Rus vatandaşlarını kamu görevlerinden dışlamayı hedeflediği görülmektedir.

Son değişiklikler, Rusya Federasyonu'nun uluslararası hukuka açılımını daraltan değişikliklerdir. Yapılan eklemelerle, uluslararası kuruluşların, Rusya'nın taraf olduğu uluslararası anlaşmaların hükümleri çerçevesinde aldıkları kararların, Rusya Federasyonu Anayasası'yla çatışması halinde Rusya'da uygulanmayacağı belirtilmiştir. Bu değişikliklerle anayasanın uluslararası hukuk sistemine karşı bir kalkan olarak kullanmaya elverişli hale getirildiği ileri sürülebilir. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararları olmak üzere uluslararası yargı organları tarafından verilen kararların uygulanması imkansızlaşabilir.

KAYNAKÇA

- 1993 Rusya Federasyonu Anayasası, Moskova: İNFRA - M, 2016 / Конституция Российской Федерации 1993 г. Москва: İNFRA - M, 2016.
- Abdullahzade, Cavid, Hüseyinoğlu Emin ve Erdem Murat. "Rusya Federasyonu Yargı Sistemi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2/77 (Eylül, 2019), 72-147.
- Ağır, Osman ve Baharçiçek, Abdulkadir. "Rusya Federasyonu'nda Demokrasinin Yerleş(e)memesinin Nedenleri", *Akademik Yaklaşımlar Dergisi* 6/1 (2015), 45-63.
- Ağır, Osman. "Rus Tipi Federalizm", *Türkiye Sosyal Araştırmaları*, 19/1 (Şubat, 2015), 27-54.
- Ağır, Osman. *Rusya Federasyonu'nda Yürütmenin Konumu ve Otoriterleşme*. Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2014.
- Albert, Richard. "The Separation of Higher Powers", *SMU Law Review* 65/1 (Temmuz, 2012), 3-69. <https://lawdigitalcommons.bc.edu/lrsp/404/>.
- Aleskerli, Alesker. "Rusya Federasyonu Anayasası", *Türk Anayasa Hukuku Sitesi*, (Erişim 24 Eylül 2022). <https://www.anayasa.gen.tr/rusya.htm>.
- Atasoy, Emin. "Rusya Federasyonu Sınırları İçinde Yer Alan Özerk Cumhuriyetlerin Etnocoğrafya Işığında Değerlendirilmesi", *Turkish Studies* 3/7 (2008), 83-124.
- Bobilev, Valentin. "Verhovenstvo Zakona v Sisteme Normativno-Pravovih Aktov", Tomsk: Tomski Gosudarsvenniy Universitet, Vypusknaya Kvalifikatsionnaya Rabota, 2016 / Бобылев, Валентин. "Верховенство Закона в Системе Нормативно-Правовых Актов". Томск: Томский Государственный Университет, Выпускная Квалификационная Работа, 2016.
- Brennan Geoffrey ve Hamlin Alan. "A Revisionist View of the Separation of Powers", *The Rule of Law and the Separation of Powers*, ed. Richard Bellamy. 345-368. London: Routledge, 2016.
- Bulman-Pozen, Jessica. "Federalism as a Safeguard of the Separation of Powers", *Columbia Law Review*, 112/3 (Nisan, 2012), 459-506.
- Bulmer, Elliot. *Federalism*. Strömsborg: 2th, International IDEA Constitution-Building Primer, 2017.
- Çirkin, Venyamin. "Reforma Rossiyskoy Konstitusyi: Etapı i Problemi", *Obşestvenniye Nauki i Sovremennost*, 5 (2000), 42-61 / Чиркин, Вениамин. "Реформа Российской Конституции: Этапы и Проблемы", *Общественные Науки и Современность* 5 (2000), 42-61.
- Demir, Bekir. "Dünya Federalizm Tecrübesi ve Sovyet Federalizmi", *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi* 25 (2003), 41-71.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK), "Türk-Rus İş Konseyi Rusya Federasyonu Ülke Bülteni" (25 Ekim 2016). <https://www.etonet.org.tr/uploads/UlkeRaporlari/rusya.pdf>.
- Dmitrieva, Sofiya. *Limologia (Uçebnoe Posobie)*, Voronej: Voronej Devlet Üniversitesi, 2008 / Дмитриева, София. *Лимология (Учебное Пособие)*. Voronej: Voronej Devlet Üniversitesi, 2008.

- Erdoğan, Mustafa. *Anayasa Hukuku*. Ankara: Orion Yayınevi, 2005.
- Federalnyy Konstitutsionnyy Zakon RF, (FKZ), O Prinyatii v Rossiiskuyu Federatsiyu Respubliki Krim i Obrazovaniy v Sostave Rossiiskoi Federatsii Novyh Subektov - Respubliki Krim i Goroda Federalnogo Znaçeniya Sevostopolya, (21 Mart 2014), No 6 / Федеральный Конституционный Закон РФ, (ФКЗ). О Принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и Образовании в Составе Российской Федерации Новых Субъектов - Республики Крым и Города Федерального Значения Севастополя, (21 Марта 2014), No 6. <http://kremlin.ru/acts/news/66049>.
- Fedosov, Pyotr. "Theoretical Aspects of Federation in Russia", *Federalism in Russia*, ed. Rafael Khakimov. Kazan: Master Line, 2001.
- Gözler, Kemal. *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi*. Bursa: Ekin Yayın ve Dağıtım, 2011.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Genel Esaslar*. Ankara: Legal Yayınları, 2015.
- Komarova, Valentina. "Konstitutsionnaya Reforma 2020 Goda v Rossii. (Nekotorye Aspekty)" *Aktualnye Problemy Rossiiskogo Prava*, 117/8 (2020), 22-31 / Комарова, Валентина. "Конституционная Реформа 2020 г. в России. (Некоторые Аспекты)" *Актуальные Проблемы Российского Права*, 117/8 (2020), 22-31. <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnaya-reforma-2020-g-v-rossii-nekotorye-aspekty>.
- Konkov, Sergey. "V Konstitusii Rossii Mojet Poyavitsya Ponyatie «Federalnaya Territoriya»", *İzvestiya İz* (6 Şubat 2020). / Коньков, Сергей. "В Конституции России Может Появиться Понятие «Федеральная Территория»", *İzvestiya İz* (6 Февраль 2020).
- Kuczyński, Grzegorz. "Putin's Constitution", *Warsaw Institute Special Report*, (Haziran, 2020), 4-5. <https://warsawinstitute.org/wp-content/uploads/2020/06/Putins-constitution.pdf>.
- Mikado Eğitim ve Danışmanlık, *Hedef Ülkeler Raporu Rusya Raporu*, Birleşmiş Markalar Derneği, (Nisan, 2012). <https://www.birlesmismarkalar.org.tr/uploads/yoneticiozeti.pdf>.
- Minik, Dmitri. "Vtorjenie Rossii v Ukraynu: Politiko-Strategičeskii Perelom?", *Notes De L'ifri*, 26 (2022), 13. (Миник, Дмитрий. "Второжение России в Украину: Политико-Стратегический Перелом?", *Notes De L'ifri*, 26 (2022), 13. https://www.ifri.org/sites/default/files/atoms/files/d._minic_invasion_russe_ukraine_2022_ru.pdf.
- Nourse, Victoria. "The Vertical Separation of Powers" *Duke Law Journal* 49 (1999), 749-802. <https://scholarship.law.duke.edu/dlj/vol49/iss3/2/>.
- Ovsepyan, Janna. "İzmeneniya v Konstitutsiyu RF: Nekotorye Tendensii", *Rossiyskoe Pravo Obrazovaniye Praktika, Nauka*, 2 (2014), 79-83. / Овсебян, Жанна. "Изменения в Конституцию РФ: Некоторые Тенденции", *Российское Право Образование Практика, Наука*, 2 (2014), 79-83. <https://cyberleninka.ru/article/n/izmeneniya-v-konstitutsiyu-rf-nekotorye-tendentsii/>.
- Özkan, Işıl. "Uluslararası Hukuk - Ulusal Hukuk İlişkileri", *Journal of Yaşar University*, 8/(Özel) (2013), 2127-2175.

- Partlett, William. "Russia's 2020 Constitutional Amendments: A Comparative Perspective", *Melbourne Legal Studies Research Paper Series*, 887 (Ocak, 2010), 311-342. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3625390.
- Rafael Hakimov, *Federalizm v Rossii: Teoriya i Praktika*, Kazan: Akademiya Nauk Respubliki Tataristan, 2011. / ХАКИМОВ, Рафаэл. *Федерализм в России: Теория и Практика*. Kazan: Tataristan Cumhuriyeti Bilim Akademisi, 2011.
- Riasanovsky, Nicholas V. ve Steinberg, Mark D. *Rusya Tarihi*, çev. Dereli Figen. İstanbul: İnkılap Yayınları, 2014.
- Rogachev Ilya, "Constitutional Vote 2020: Evolution of Russian Statehood", *The Mercury*, (7 Temmuz 2020). <https://www.iol.co.za/news/opinion/constitutional-vote-2020-reflects-the-evolution-of-russian-society-and-statehood-50525254>.
- Ross, Cameron. *Federalism and Democratisation in Russia*. Manchester: Manchester University Press, 2002.
- Serdaliyeva, Aigerim. 1995 Anayasası'na Göre Kazakistan Hükümet Sistemi. Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018.
- Shashkova, Anna. Michel, Verlaine ve Kudryashova, Ekaterina. "On Modifications to the Constitution of the Russian Federation in 2020", *Russian Law Journal* 8/1 (2020), 60-83.
- Shaw, Malcolm N. *Uluslararası Hukuk*, ed. İbrahim Kaya Çev. Kaya İbrahim, Acer Yücel. M. Demirtepe Turgut, Şimşek G. Engin. Ankara: TÜBA, 2018.
- Somuncuoğlu, Anar. "Rusya Federasyonu'nda Merkez Çevre İlişkilerinin Ekonomik Boyutu", *Avrasya Dosyası* 6 (2001), 43-63.
- Stranı, Goroda. Statistika Naseleniya (Statdata), *Naselenie Rossii: Çislennost, Dinamika, Statistika*. (01 Ocak 2018). / Страны, Города, Статистика Населения (Statdata), *Население России: Численность, Динамика, Статистика*. (01 Январь 2018). <http://www.statdata.ru/>.
- Sultanov, Evgeni. "Konstitusionnye Osnovy Edinstva Publiçnoy Vlasti v Rossiiskoy Federasii", *Uçennie Zapiski Kazanskogo Universiteta, Seriya Gumanitarnie Nauki*, 162/2 (2020), 9-16. / Султанов, Евгений. "Конституционные Основы Единства Публичной Власти в Российской Федерации". *Ученые Записки Казанского Университета, Серия Гуманитарные Науки* 162/2 (2020), 9-16. <https://cyberleninka.ru/article/n/konstitutsionnye-osnovy-edinstva-publichnoy-vlasti-v-rossiyskoy-federatsii>.
- Şahin, Liaisan. "Rusya Federasyonu'nun Etnik ve Dinsel Yapısı", *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3/2 (2016), 15-32.
- Şen, İlker Gökhan. *Rusya Federasyonu Siyasal Sistemi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Teziç, Erdoğan. *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta, 2014.
- Tuncel, Turgut Kerem. "Rusya Anayasası'nda Yapılan Değişiklikler", *AVİM*, 22 (7 Temmuz 2020).

- Tunik, Galina. "Geraldıçeskoe Obespeçenie Subektov Rossiiskoy Federasii: Politiko-Pravovoy Analiz", *Jurnal Nauçnih Publikasii Aspirantov i Doktorantov*, 1 (2008), 1-15. / Галина, Туник. "Геральдическое Обеспечение Субъектов Российской Федерации: Политико-Правовой Анализ", *Журнал Научных Публикаций Аспирантов и Докторантов*, 1 (2008), 1-55. https://new-disser.ru/_avtoreferats/01004398189.pdf.
- Ulusoy, Demet Çelik. "Federal Toplumu Anlamak: Federal Sistemlerin Sosyolojik Yaklaşımı", *AÜHFD* 64/3 (2015), 595-636.
- Uşakov, Sergey. "Aleksandr Sevastyanov: Poçemu Ya Progosloyu za Popravki Aleksandr", *Jurnalistskaya Pravda Vestnik*, (23 İyunь 2020). / Ушаков, Сергей. "Александр Севастьянов: Почему Я Проголосую за Поправки". *Журналистская Правда, Вестник*, (23 Haziran 2020). <https://jpgazeta.ru/aleksandr-sevastyanov-pochemu-ya-progosloyu-za-popravki/>.
- Uygun, Oktay. *Federal Devlet*. İstanbul: On İki Levha, 2007.
- Ülger, İrfan Kaya. "Rusya Azınlıkları", 38. *ICANAS Bildiri Özetli Kitabı*, ed. Dilek Zeki, Akbulut Mustafa, Arda Zeki Cemil, Özer Zeynep Bağlan, Gürses Reşide ve Taşkın Karababa Banu. Ankara: Presmat Matbaa Gazete Sanayi, 2007.
- Vestnik, "Razyasnyaem Popravki k Konstitusii: Zaşıta Territorii Rossii", *Raionniy Vestnik*, (30 Mart 2020) / Вестник, "Разъясняем Поправки к Конституции: Защита Территории России", *Районный Вестник*, (30 Марта 2020). <http://rv.smi44.ru/2020/03/30/razyasnyaem-popravki-k-konstitucii-zashhita-territorii-rossii/>.
- Viktor, Nikulin. *Konstitusionnoe Pravo Rossiiskoy Federasii*, Tambov, Tambov Devlet Teknik Üniversitesi, 2012. / Никулин, Виктор. *Конституционное Право Российской Федерации*. Тамбов, Тамбовский Государственный Технический Университет, 2012.
- Volfson, Vladimir. "Konservativniy Komentarii k Popravkam v Konstitusiyu. Çast Pervaya. Komentariyi k Popravkam v Statiyu 67", *Zakonru* (11 Апрель 2020) / Вольфсон, Владимир. "Консервативный Комментарий к Поправкам в Конституцию. Часть Первая. Комментарий к Поправкам в ст. 67", *Zakonru* (11 Nisan 2020). https://zakon.ru/blog/2021/03/29/kommentarii_k_popravkam_k_konstitucii_st_671.
- Yu, Tumanov Dmitriy ve R. Sakhapov, Rinat. "Subjects of the State Within the Russian Federation: Constitutional and Legal Framework", *International Journal of Environmental & Science Education* 11/17 (2016), 10265-10277. <https://files.eric.ed.gov/full-text/EJ1119357.pdf>.
- Zakon RF o Popravke k Konstitusii RF (FKZ), O Verhovnom Sude Rossiiskoi Federasii i Prokurature Rossiiskoi Federasii, (5 Fevralya 2014), No 2. / Закон РФ о Поправке к Конституции РФ, (ФКЗ), О Верховном Суде Российской Федерации и Прокуратуре Российской Федерации, (5 Февраля 2014), No 2. <http://www.kremlin.ru/acts/bank/45280>.